O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ... INV

14 январ — Ватан ҳимоячилари куни

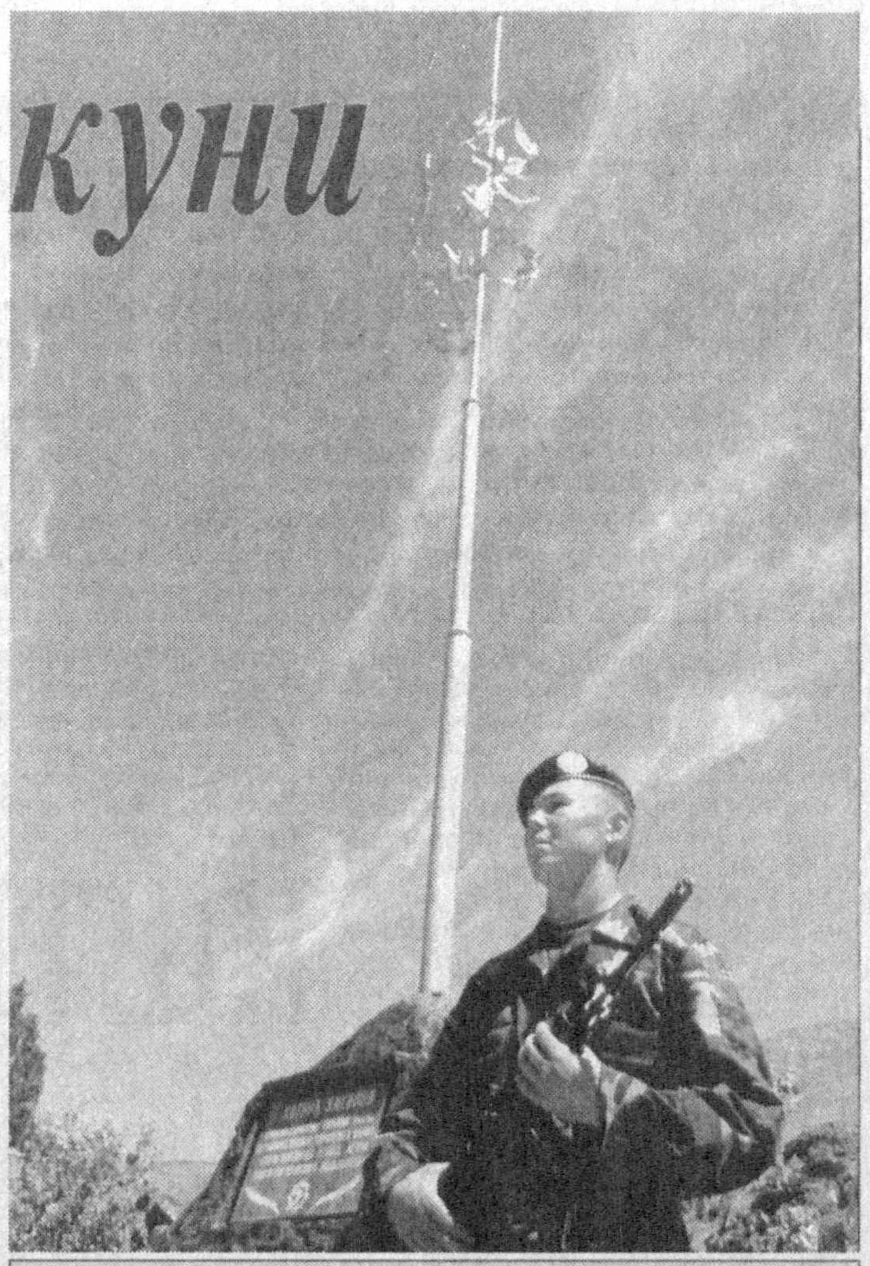

Адолат ҳар ишда ҳамроҳимиз ва дастуримиз бўлсин!

ИНСОН ва ҚОНУН

№ 2 (308)
2003 йил
14 ЯНВАР
сешанба

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

Сотувда эркин нархда

ВАТАН ҲИМОЯЧИЛАРИГА БАЙРАМ ТАБРИГИ

Азиз аскар ва сержант ўғлонларим!

Қадрли офицер ва генераллар, муҳтарам фахрийлар!

Ўз ҳаётини она заминимизни ҳимоя қилишдек муқаддас ишга бағишлаган юртдошларим!

Авваламбор, барчангизни қутлуғ байрам — Ватан ҳимоячилари куни билан чин қалбимдан самимий муборакбод этишга рухсат бергайсизлар.

Бугун биз юртимизда эркин ва обод ҳаёт, демократик давлат ва фуқаролик жамияти қуриш, халқимиз турмушини ҳеч кимдан кам бўлмайдиган даражага кўтариш, жаҳон майдонида ўзимизга муносиб нуфузли ўрин эгаллаш йўлида қўлга киритаётган, халқаро ҳамжамият тан оладиган ютуқларимиз ҳақида мамнуният билан гапиришга ҳақлимиз.

Шу билан бирга, атрофимизда, яқин ва узоқ минтақалардаги қарама-қаршилик, зиддият ва низолар, халқаро терроризм каби даҳшатли хавф тобора кучайиб бораётган мураккаб бир вазиятда эл-юртимизнинг тинчлиги ва осойишталигини сақлаш, уни турли балоқазолардан асраш, сарҳадларимиз дахлсизлигини таъминлашни бугунги кундаги ўта муҳим ва энг долзарб вазифамиз тариқасида қабул қилишимиз даркор.

Шу борада замонавий қурол-яроғ ва техника билан таъминланган, ихчам ва ҳаракатчан, бугунги кун талабларига тўла жавоб берадиган Қуролли Кучларимизни шакллантириш ва шу мақсадда амалга ошираётган ислоҳотларимиз нақадар долзарб эканини, уларнинг аҳамияти ва моҳиятини тушуниш, англаб етиш қийин эмас.

Миллий қадриятларимиз ва аждодларимизнинг жанговар анъаналарига, шу билан бирга, энг замонавий талаблар ва андозаларга мос келадиган армиямизни барпо этиш ҳақида гапирар эканмиз, ўтган қисқа давр мобайнида ана шу мақсадга эришиш йўлида дастлабки қадамлар қўйилганини айтиш зарур.

Аввало, мамлакатимизнинг Мудофаа доктринаси ишлаб чиқилиб, шу негизда Қуролли Кучларимиз модернизация қилинаётган бир пайтда унинг таркибини мутлақо янгича асосда — энг кичик гуруҳдан тортиб бригадагача қайтадан тузиш, ҳарбий округлар, махсус қисм ва бўлинмалар ташкил этиш, биз яшаётган Марказий Осиёдаги мавжуд хавф-хатарлар, юртимизга қарши қаратилган ҳар қандай хуруж ва юришларнинг олдини олиш борасидаги ислоҳотлар минтақамиздаги ҳарбий ҳаракатлар майдонининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ўтказилаётгани шулар жумласидандир.

Юртимиз хавфсизлиги ва мамлакатимиз истиқболини таъминлашда ҳал қилувчи аҳамиятга молик бўлган бундай йўналишда олиб борилаётган ислоҳотларни қатъиятлик билан охирига етказиш, бир сўз билан айтганда, халқимизнинг энг ишончли таянчи ва суянчи, фахри ва ифтихори бўлмиш миллий армиямизни барпо этиш давлатимиз ва жамиятимиз, Ватанимизнинг тақдирига бефарқ қарамайдиган ҳар қайси инсоннинг муқаддас бурчига айланиши зарур.

Албатта, ўз Қуролли Кучларини қураётган ва унинг кучқудратини оширишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган ҳар қайси давлат ҳарбий тузилмаларни энг замонавий, мутлақо янги тамойиллар асосида яратилган техника ва ҳарбий ускуналар, қурол-яроғ билан таъминлаши даркор. Буни ҳеч ким инкор этолмайди.

Аммо бундай вазифани ҳисобга олган ҳолда Қуролли Кучларимизнинг ҳарбий маҳоратини ошириш, ҳар қандай вазиятда ҳам ҳар қандай машаққатли синовдан шараф билан чиқиш, аввало, сиз, бугун хизмат қилаётган ҳарбийлардан нафақат жисмоний тайёргарликни, балки юксак ақл-идрок, интеллектуал салоҳият, алоҳида руҳий-маънавий хусусият ва фазилатларга эга бўлишни, энг замонавий қурол-яроғларнинг сир-асрорини пухта эгаллашни тақозо этади.

Бу ўз навбатида Қуролли Кучларимизда хизмат қилаётган инсонларимиз, авваламбор, оддий аскар ва сержантлар, офицер ва генералларимизнинг мустаҳкам ирода ва фидойилиги, она юртга меҳр-муҳаббат ва садоқатига сўзсиз боғлиқдир.

Шу маънода, армиямизда соғлом маънавий муҳитни яратишда таълим-тарбия ишларига алоҳида эътибор бериш, ҳарбий тайёргарлик жараёнини илғор техник ва технологик воситалар, янгича усул-услублар асосида ташкил этиш, ҳарбий хизматнинг интеллектуал мезонлари ва йўналишларини takомиллаштириш йўлида бошлаган ишларимизни изчил давом эттиришимиз шарт.

Айниқса, сержантлар тайёрлаш мактаблари, замонавий ҳарбий полигонлар, офицер кадрларни тайёрлаш бўйича моделлаштириш ва симуляция марказлари фаолиятини, шунингдек, НАТОнинг "Тинчлик йўлида ҳамкорлик" дастури доирасида амалга оширилаётган ўқув машғулотларининг самарадорлигини юксак босқичга кўтаришимиз лозим.

Энг муҳими, шуни такрор ва такрор айтмоқчиман: ҳарбий хизматни ўзининг касби, Ватан ва халқ олдидаги муқаддас бурчи деб биладиган, бутун ҳаётини Қуролли Кучларимиз сафида хизмат қилишга бағишлаган ўғлонларимизнинг оғир хизматини қадрлаш, уларнинг туну кун, тиним билмасдан ўз ҳарбий маҳоратини ошириш йўлида қилаётган машаққатли меҳнатини эъзозлаш барчамиз учун ҳам қарз, ҳам фарздир.

Биз бу борада ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оилаларининг ижтимоий муҳофазасини кучайтириш, нафақат сержант ва офицерлар, шартнома-контракт бўйича хизмат қиладиган ҳарбийларнинг, айни вақтда муддатли хизматга чақирилган оддий аскарларнинг ҳам молиявий таъминотини янада яхшилашни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз.

Шундай амалий мақсадларга эришиш йўлида Олий Мажлисимизнинг яқинда бўлиб ўтган X сессиясида қабул қилинган "Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида"ги Қонун алоҳида ўрин тутади. Бу қонунга мувофиқ ҳарбий хизмат муддатини 12 ойгача қисқартириш, янги турдаги армияни шакллантиришга доир ҳуқуқий асосларнинг яратилиши ўз фарзандларини катта орзу-умидлар билан армия сафига кузатаётган ота-оналарнинг кўнглини хотиржам қилишига, мухтасар қилиб айтганда, фуқароларимиз учун армияда хизмат қилишни нафақат фахрли бурч, балки олий шарафга, ўз Ватани ва халқига садоқат, жасорат ва матонат мактабига айлантиришига, унинг нуфузини янада оширишига ишонаман.

Қадрли Ватан ҳимоячилари, мард ўғлонларим!

Тинч ҳаётимиз, мусаффо осмонимиз, жажжи болаларимизнинг қувноқ кулгуси, ота-оналаримизнинг осуда умр кечириши — Оллоҳ таоло ўзи бизга берган мана шундай ҳаётнинг ҳимояси, уни асраб- авайлаш, кўз қорачиғидай сақлаш барчамизнинг, авваламбор, сизларнинг қўлингиздадир.

Халқимиз армия сафларида хизмат қилаётган ўз фарзандларига ҳамиша ғурур ва ифтихор билан қарайди, ўз армиясига, Ўзбекистон Қуролли Кучларига ишонади.

Ана шу юксак ишончга доимо муносиб бўлишингизни истайман.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти, Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони

ВАТАН ҲИМОЯСИ — ОЛИЙ БУРЧ

Юрт тинчлиги ва ободлиги азал-азалдан унинг ҳарбий салоҳиятига ҳам боғлиқ бўлган. Шу сабабли ҳамма замонларда бу соҳага айрича эътибор қаратилган. Ватанни ёвуз кучлардан асраш, унинг мустақиллиги ва озодлигини сақлаш учун аждодлар ўз жонларини беришган. Зеро, ватан ҳимояси инсоннинг олий бурчидир. Ҳарб илмини эгаллаш, бошқача айтганда, Ватан ҳимоясига тайёр туриш ҳар доим биринчи даражали вазифа саналган. Бунга тарихдан кўплаб мисоллар келтириш мумкин.

Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритган кунданоқ ҳарбий соҳада узоққа мўлжалланган кенг қамровли ислоҳотларни амалга ошира бошлади. Армияни миллий кадрлар билан таъминлаш, замонавий қурол-аслаҳалар билан қуроллантириш йўлга қўйилди. Бу каби ислоҳотлар эса тез орада самара берди, албатта. Мамлакат Қуролли Кучлари таркиби миллий кадрлар — офицер ва ҳарбий мутахассислар билан тўлдирилгани армияда янги муҳитни пайдо қилди. Бу эса собиқ шўро армиясида анъанага айланган айрим номақбул одатларга барҳам берди. "Ҳарбийга лаёқатсиз" деган тамға осилган ўзбек йигитлари томирларида Соҳибқирон Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди каби буюк боболарнинг қони оқаётганини амалда исботлашди. Замонавий тарзда ташкил этилган янги армиямиз ватанимиз ҳудудига суқилиб кирмоқчи бўлган халқаро террорчиларга қарши курашда ўз қудратини намоён этди. Шунингдек, аскарларимиз ҳарбий йўналишдаги бир қанча халқаро дастурларда иштирок этиб, билим ва тажрибаларини оширишди.

Шу ўринда ҳарбий соҳадаги фаолиятнинг ҳуқуқий асослари шакллантирилганига ҳам алоҳида тўхталиб ўтиш жоиз. Бинобарин, мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ мамлакат ҳарбий салоҳиятини янада оширишни назарда тутувчи янги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди ва амалга киритилди. Ўтган йили Олий Мажлиснинг тўққизинчи сессиясида мамлакатимиз Олий Бош қўмондони Президентимиз Ислом Каримов томонидан илгари сурилган ғоялар ҳарбий соҳада тарихий воқеа содир этди, десак, асло муболаға эмас. Ушбу сессия ишида Президентимиз мамлакатимиз Қуролли Кучларини давр талабига мувофиқ ислоҳ қилишнинг долзарб масалаларига алоҳида эътибор қаратди ва 1992 йили қабул қилинган "Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида"ги ҳамда "Муқобил хизмат тўғрисида"ги қонунларни мутлақо қайтадан кўриб чиқиш лозимлигини таъкидлади. Хусусан, Ўзбекистон Қуролли Кучларида хизмат ўташ муддатини 18 ойдан 12 ойга, яъни бир йилгача қисқартириш таклифини ўртага ташлади. Шунингдек, Президентимиз ўз нутқида Қуролли Кучларимизга чақирув ва муддатли ҳарбий хизматни ўташнинг янги концепциясини ҳамда мамлакатимизда Қуролли Кучлар захираси, яъни резервчилар институтини ташкил этиш концепциясини ишлаб чиқиш мақсадида экспертлардан иборат махсус комиссия тузиш мақсадга мувофиқлигини билдирди.

Мазкур таклиф ва мулоҳазалардан келиб чиққан ҳолда иккинчи чақириқ Олий Мажлиснинг ўнинчи сессиясида янги таҳрирдаги "Умумий ҳарбий мажбурият ва ҳарбий хизмат тўғрисида"ги қонун лойиҳаси муҳокама этилди ва депутатлар янги таҳрирдаги ушбу қонунни амалга киритиш тўғрисидаги қарорни қабул қилишди. Бундан ташқари, мазкур сессия ишида "Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари резервидаги хизмат тўғрисида"-ги қонун лойиҳаси ҳам муҳокама қилинди ва ушбу қонун лойиҳаси биринчи ўқишда маъқулланди. Табиийки, мазкур қонунлар мамлакат мудофаа қудратининг янада мустаҳкамланишига ва ҳарбий соҳада амалга оширилаётган ислоҳотларни янада жадаллаштиришга хизмат қилади.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, Ўзбекистоннинг тинчли ва барқарорлиги, сарҳадлар мустаҳкамлигига мамлакат қуролли кучлари тўлиқ кафолат беради. Зеро, мамлакатимизда ҳарбий соҳага тегишли барча шарт-шароит етарли. Армиямиз жаҳон андозалари даражасидаги ҳарбий тайёргарлик ва замонавий қуролароқларга эга. Бир сўз билан айтганда, Ватанимиз чегаралари мустаҳкам. Халқимизнинг мард ва жасур ўғлонлари туну кун тинчлигимизни кўз қорачиғидек қўриқлаб туришибди. Улар Ватан учун керак бўлса, жонларини ҳам аяшмайди. Қисқа қилиб айтганда, қудратли армиямиз ўз олдидаги олий бурчни бажаришга тайёр.

Бахтиёр ҲАСАНОВ,
ҳуқуқшунос

Германиянинг Баден Вюрттемберг федерал ўлкасидаги Альберт Людвиг номидаги Фрайбург университети ҳузуридаги «Германия—Ўзбекистон» илмий жамиятининг тузилиши муносабати билан тадбир бўлиб ўтди.

"Ўзбекистон Республикаси Президенти — Сока университети фахрий доктори" сарлавҳаси остида Япониянинг етакчи нашрларидан бири "Сейк ё Шамбун" газетасида бош мақола чоп этилди.

Вазирлар Маҳкамасида Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш бўйича республика комиссиясининг мажлиси бўлиб ўтди.

Нурободда "PARVINA UNIPAK DOIL NUROBOD" Ўзбекистон—АҚШ қўшма корхонаси очилди.

Ногиронларни тиббий-ижтимоий ва касбий реабилитация қилиш Миллий марказида Американинг «CAFE» компанияси томонидан юборилган мурувват ёрдамини топшириш маросими бўлди.

Пойтахтимиздаги "Инсонийлик" ўқув-услубий марказида сил касаллигининг қисқа муддатли кимёвий терапия йўли билан бевосита назоратда даволаш — ДОТС дастурига бағишланган халқаро анжуман ўз ишини бошлади.

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида миллий истиқлол ғояси ва маънавиятнинг уйғунлигига бағишланган анжуман ўтказилди.

Жорий йилнинг 18 январида Австралиянинг Мелбурн ва Германиянинг Гамбург шаҳарларида профессионал бокс бўйича бир қатор чемпионлик ва рейтинг беллашувлари ўтказилади. Шу куни мамлакатимизнинг тўрт нафар чарм қўлқоп устаси — Артур Григорян, Қувончбек Тайганбаев, Муҳаммадқодир Абдуллаев, Руслан Чагаевлар рингга чиқади.

Туркияда йўловчи самолёт ҳалокатга учради

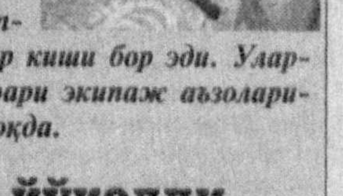

Чоршанба куни кечқурун «Turkish Airlines» авиакомпаниясига қарашли бўлган авиалайнер мамлакат жануби-шарқида жойлашган «Диярбакир» аэропортига қўниш пайтида ҳалокатга учради. Лайнер бортида 80 нафар киши бор эди. Улардан 75 нафари йўловчилар ва 5 нафари экипаж аъзоларидир. Ҳалокакт сабаблари аниқланмоқда.

33 киши бедарак йўқолди

«Xinhua» агентлигининг хабар беришича, шанба куни шимолий-шарқий Хитойнинг кўмир шахтасида газнинг портлаши натижасида 33 нафар шахтер бедарак йўқолди. Хэйлунцзян провинцияси пойтахти Харбин яқинидаги кўмир конида юз берган портлаш пайтида 35 нафар кончилар ер тагида эди. Икки нафар шахтерлар тирик қолди, қутқарувчилар қолганларни қидириш ишларини давом эттирмоқда.

Yuksak parlamentarizm sari

ХАЛҚ ХОҲИШ-ИРОДАСИ ИФОДАСИ

БИРИНЧИ МАҚОЛА

Мамлакатимиз давлат мустақиллигини эълон қилиши билан халқаро ҳуқуқнинг субъекти сифатида дунёнинг барча давлатлари томонидан эътироф этилди. Эндиликда мамлакатимиз мустақил давлат сифатида ўзининг алоҳида, ҳеч қандай тазйиқларсиз миллий ҳуқуқ тизимини шакллантирмоқда. Бу борадаги фаолиятни биз бевосита Ўзбекистон Парламенти билан боғлаймиз. Яқинда бўлиб ўтган Олий Мажлиснинг II-чақириқ 10-сессиясида унинг Сенати, яъни Парламентнинг юқори палатаси тўғрисидаги Конституциявий қонун қабул қилинди.

Қонуннинг асосий моҳиятига эътибор берсак, у Олий Мажлиснинг Сенати мақомини белгилаб, Сенат фаолиятини ташкил этишга ва унинг Қонунчилик палатаси ҳамда бошқа давлат идоралари билан ўзаро ҳамкорлигига доир муносабатларни тартибга солишга қаратилганлигини кўриш мумкин. Сенат — Олий Мажлиснинг юқори палатаси ҳисобланиб, унда юз нафар сенатор фаолият юритади. Сенаторлар Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар, туманлар ва шаҳарлар давлат ҳокимияти вакиллик идоралари депутатларининг тегишли қўшма мажлисларида, депутатлар орасидан яширин овоз бериш йўли билан олти кишидан сайланади. Қолган ўн олти нафар сенатор эса Президент томонидан фан, адабиёт, санъат ишлаб чиқариш соҳасида ҳамда давлат ва жамият фаолиятининг бошқа тармоқларида катта амалий тажрибага эга бўлган ҳамда алоҳида хизмат кўрсатган энг обрўли фуқаролар орасидан тайинланади.

Сенатнинг ваколат муддати — беш йил бўлиб, сенаторликка йигирма беш ёшга тўлган ва камида беш йил мамлакат ҳудудида муқим яшаётган Ўзбекистон Республикаси фуқароси сайланиши ёки тайинланиши мумкин. Бир пайтнинг ўзида бир шахс Сенат аъзоси ва Қонунчилик палатаси депутати бўлиши мумкин эмас. Сенат аъзолари Сенатда доимий асосда ишлашлари мумкин.

Қонунда Сенатнинг Қонунчилик палатаси билан биргаликдаги ваколатлари ва мутлақ ваколатлари аниқ белгиланган. Сенатнинг Қонунчилик палатаси билан биргаликдаги ваколатлари жумласига Конституцияни қабул қилиш, унга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш; конституциявий ҳамда бошқа қонунларини қабул қилиш, уларга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш; давлат референдумини ўтказиш тўғрисида ва уни ўтказиш санасини тайинлаш ҳақида қарор қабул қилиш; мамлакат ички ва ташқи сиёсатининг асосий йўналишларини белгилаш ҳамда давлат стратегик дастурларини қабул қилиш; Конституцияга биноан ҳокимият тармоқлари тизимини ҳамда қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти идораларининг ваколатларини белгилаш ва шунга ўхшаш Конституцияда назарда тутилган бошқа ваколатлар киради.

Сенатнинг мутлақ ваколатлари жумласига эса Сенат Раисини ва унинг ўринбосарларини, Қўмиталар раисларини ва уларнинг ўринбосарларини сайлаш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судини сайлаш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Олий судини сайлаш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Олий хўжалик судини сайлаш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг тақдимига биноан Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитасининг раиси ва унинг ўринбосарларини тайинлаш ҳамда уларни лавозимидан озод этиш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарларини тайинлаш ҳамда уларни лавозимидан озод этиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш; Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси Миллий хавфсизлик хизмати раисини тайинлаш ва уни лавозимидан озод этиш тўғрисидаги фармонларини тасдиқлаш, шунингдек, давлат ички ва ташқи сиёсати масалалари юзасидан Сенат қарорларини қабул қилиш каби қатор фаолиятлар киради.

Сенат иш фаолиятининг маҳсули унинг мажлисларида кўрилади. Қонунда Сенат мажлислари йилига камида уч марта ўтказилиши кўзда тутилади. Сенат мажлисларида қонунлар маъқулланади ҳамда Сенат ҳужжатлари қабул қилинади. Сенат мажлислари очиқ ва ошкора ўтказилади. Сенат ўз мажлисларини Қонунчилик палатаси билан қўшма ҳолда ҳам ўтказиши мумкин. Қўшма мажлис асосан, Президент қасамёд қилганда, Президент мамлакат ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг, ички ва ташқи сиёсатининг муҳим масалалари юзасидан нутқ сўзлаганда, чет давлатларнинг раҳбарлари нутқ сўзлаганда ҳамда палаталарнинг келишувига мувофиқ ўтказилади.

Сенат фаолиятига Сенат Раиси бошчилик қилади, у қонунда белгиланган тегишли ваколатлар доирасида ҳаракат қилади.

Сенатда унинг фаолиятини самарали олиб бориш, палата қўмиталари ишини мувофиқлаштириб бориш, қонунларни дастлабки тарзда кўриб чиқиш учун Сенат Кенгаши тузилади. Бундан ташқари, Сенатда Сенат муҳокамасига киритиладиган масалаларни ўрганиш ва тайёрлаш, қабул қилинган қонунларни ва Сенат қарорларининг ижросини назорат қилиш учун Сенат қўмиталари ташкил этилади. Сенат қўмиталари қонунда белгиланган ваколатлар доирасида фаолият юритади.

Сенатда қонун дастлабки тарзда Сенат Раиси томонидан белгиланган қўмитада кўриб чиқилади. Қонунни кўриб чиққан қўмита қонун юзасидан тегишли хулоса тайёрлаб, уни Сенатга тақдим этади. Сенат мажлисида бу хулоса ўрганилиб, уни маъқуллаш ёки рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Шундан сўнг қонун сенаторлар умумий сонининг кўпчилик овоз бериш йўли билан қабул қилинади. Сенат томонидан рад этилган қонун эса Қонунчилик палатасига қайтарилади. Рад этилган қонун юзасидан Сенат ва қонунчилик палатаси юзага келган келишмовчиликларни бартараф этиш учун Сенат аъзолари ва қонунчилик палатаси депутатлари орасидан тенглик асосида келишув комиссиясини тузишлари мумкин. Келишув комиссияси қонуннинг ягона матнини ишлаб чиқиш мақсадида Сенатнинг ҳар бир эътирозини алоҳида-алоҳида кўриб чиқади. Келишув комиссиясининг қонун юзасидан ишлаб чиққан таклифлари қабул қилинган тақдирда, қонун қонунчилик палатасида одатдаги тартибда қайта кўриб чиқилиши лозим ва у маъқуллаш учун Сенатга юборилади. Сенат томонидан рад этилган қонун келишув комиссиясининг таҳририда ҳам маъқулланмаса, қонун рад этилган ҳисобланади ва у Қонунчилик палатасига қайтарилади.

Сенат томонидан қабул қилинган қонун эса имзоланиши ва эълон қилиниши учун ўн кун ичида Президентга юборилади. Президентга юборилган қонун ўттиз кун ичида имзоланади ва эълон қилинади. Президент қонунни ўз эътирозлари билан Олий Мажлисга қайтаришга ҳақли. Президент томонидан қайтарилган қонун Қонунчилик палатаси томонидан ўрганилади ва тегишли тузатишлардан сўнг Сенатга қайтадан юборилади. Қайтадан киритилган қонунни Сенат кўриб чиқиб, уни маъқуллаш ёки рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Агар қонун ҳеч ўзгаришсиз, Сенат аъзолари умумий сонининг камида учдан икки қисмидан иборат кўпчилик овози билан маъқулланса, Президент томонидан ўн тўрт кун ичида имзоланади ва эълон қилинади.

Умуман олганда, Олий Мажлис томонидан қабул қилинган ушбу қонун жамият ва давлат ҳаётида ўзининг ўта долзарблиги билан бошқа қонунлардан фарқ қилади.Чунки бу қонун бутун бошли қонун чиқарувчи ҳокимиятни янги босқичга олиб чиқади. Икки палатали тизимнинг ҳуқуқий асосини ташкил этадиган бу қонун Парламент томонидан қабул қилинаётган ҳужжатларда халқнинг хоҳиш-иродаси кўпроқ намоён бўлишига имкон беради. Ўз навбатида қонунчилик фаолиятини сезиларли даражада ривожланиши учун қулай имкониятлар яратиб, Парламент ишида демократия ва фикрлар хилма-хиллиги кўпроқ намоён бўлишига хизмат қилиши шубҳасиздир.

Завқиддин АМОНОВ,
Адлия вазирлиги масъул ходими

Фермерларни истиқлолимизнинг илк қалдирғочларига қиёслашади. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки қалдирғочлар хонадонга ризқ-рўз, қут-барака олиб келади. Тадбиркор инсон ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Ҳозирда мамлакатимиз аҳолиси истеъмол қилаётган қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг қарийб 60 фоизи ана шундай тадбиркор ҳамюртларимиз томонидан етиштирилаётганлиги ҳам бу фикрнинг яққол исботидир. Энг муҳими, истиқлолнинг эркинлик сиёсати шарофати билан тадбиркорлик фаолияти ривожи учун кенг кўламли шарт-шароит ва имкониятлар яратиб берилганига ҳар биримиз гувоҳмиз.

Табиийки, яратиб берилаётган бундай шарт-шароит ва имконият жойларда фаолият кўрсатаётган фермер хўжалиги ва тадбиркорларнинг ғайратига ғайрат қўшиб қолмай, эртанги кунга мустаҳкам ишонч уйғотмоқда.

Diqqat: muammo

ИШТИХОНЧА “СИЙЛОВ”

Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлаш жоизки, янгилик ҳеч қачон ҳаётда осонлик билан қарор топмайди. Шу маънода баъзи бир раҳбарларнинг ҳамон эскича фикрлаши оқибатида деҳқонни ташвишлантираётган, уни яна ҳам самаралироқ фаолият кўрсатиши учун тўсиқ бўлаётган айрим муаммоли масалаларни ҳал этишда эскича маъмурий буйруқбозлик усули қўлланиб келинмоқда. Натижада фермер ва тадбиркорларнинг ҳар дақиқаси олтинга тенг вақтларини беҳуда ўтказиб, аро йўлда сарсон бўлиб юришга мажбур бўлишмоқда.

Иштихон тумани фермер хўжаликлари сони кўплиги жиҳатидан Самарқанд вилоятида етакчи ўринни эгаллайди. Фермер хўжаликлари 2001-2002 хўжалик йилида 6294 гектар ерда деҳқончилик қилиб, ҳар гектар пахта майдонидан режадаги 27 центнер ўрнига 28 центнердан, жами 10380 тонна пахта, ғалладан эса режадаги 26 центнер ўрнига 30 центнердан ҳосил олишди. Тумандаги “Сардор Саноқулов”, “Шомирхон”, “Ф.Шодиев”, “Дўсмонбобо”, “Зулфиқор”, “Ойбек Ҳамидов”, “О.Абдураззоқов”, “Бектош” ва “Лочин” сингари деҳқон-фермер хўжаликлари ўзларига бириктирилган пахта майдонининг ҳар гектаридан 30-35 центнердан ҳосил олишди.

Албатта, деҳқон ҳеч қачон ўзининг меҳнати самарасиз кечишини хоҳламайди. Унга эркинлик берилса, меҳнат қилиш шароити яхшиланса, энг муҳими, меҳнатига ҳақ тўлашда алданмаса, ўз сўзининг устидан чиқади. У ер шароитига қараб тер тўкади. Бола-чақасининг ризқ-рўзини яратади. У яратган маҳсулотдан бошқалар ҳам баҳраманд бўлади. Аммо биз юқорида номларини тилга олган фермерлар меҳнат шартномасида кўрсатилган миқдордан ортиқ етиштирилган ҳосили учун давлатга сотиш нархларида тўлалигича ҳақ олиниши таъкидланганига қарамай Акциядорлик “Савдогарбанк”нинг Иштихон туман бўлими томонидан ўз меҳнати ва топширилган ҳосил эвазига тўланиши лозим бўлган 80 фоиз пулларининг бирор сўмини ҳам олишолмади.

Хўш, бунинг сабаби нима билан изоҳланади?

— Қишлоқда деҳқонга кўрсатма бериш, ҳадеб уларнинг ишига аралашавериш шарт эмас, — дейди тумандаги “Уч қаҳрамон” ширкат хўжалиги тасарруфида фаолият кўрсатаётган “Шомирхон” деҳқон фермер хўжалигининг раиси Лутфуллахон Маллаев. — Уларнинг меҳнат қилиши учун етарли шарт-шароит яратиб бериш керак, холос. Деҳқон учун техника юриб турса, сув, ўғит билан вақтида таъминланса, бас — қолган ишни ўз маромига етказиб қўяди. 10 гектар ерда деҳқончилик қиламиз. Шундан 5 гектари пахта, ҳар йили зиммамизга олган режа топшириқни ошиғи билан уддалаб келаяпмиз. Бу йилги деҳқончилигимиз ҳам ёмон бўлмади. Пахтадан режада белгиланган 15 тонна 600 килограмм ўрнига 21 тонна 900 килограмм ҳосил топшириб, йилни 2,5 миллион сўмга яқин соф фойда билан якунладик. Лекин меҳнат ҳақини олишга келганда турли ғовларга дуч келаяпмиз. “Савдогарбанк”нинг туман бўлими бошқарувчиси Дўстмурод Бобоёровга пулимизни сўраб борсак, у бизга «юқоридан буйруқ бор, схема билан бўлиб юбораяпмиз. Сизларга берадиган пулимиз йўқ”, деб жавоб беради. Аслида жами хомашё харид нархининг 50 фоиз миқдоридаги бўнак пули шартнома тузилган кундан бошлаб бериб борилиши, ҳосил заводга тўла миқдорда етказилгач, жами топширилган ҳосил маблағининг 80 фоизи, қолган 20 фоизи эса хомашё қайта ишланиб тола сотилганидан сўнг фермерларга берилиши керак эмасми? Лекин ҳеч бир қарзимиз бўлмаса-да, бу пуллар бизларга берилмай, туман машина трактор парки, химия бўлими ва бошқа ташкилотлар ҳисоб рақамига ўтказиб юборилмоқда. Ахир, даласида меҳнат қилган ишчисининг меҳнат ҳақини вақтида тўлай олмайдиган фермернинг ерида эртага ким ҳам “савоб” учун ишлайди?!

Бу-ку, бор гап. Бундан ташқари, шу каби ҳақли эътирозларни тумандаги бошқа фермер хўжаликлари раҳбарларидан ҳам эшитиш мумкин. Ваҳоланки, **“Фермер хўжалиги тўғрисида”**ги Қонуннинг 17-моддасида фермер хўжалиги бошлиғининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳақида умумий кўрсатма мавжуд бўлиб, унда жумладан, шундай қайд этилган:

— устав доирасида фермер хўжалиги ишлаб чиқариш фаолиятини мустақил ташкил этиш;

— етиштирилган маҳсулотга мустақил нарх белгилаш;

— ўзи етиштирган маҳсулотни ўз хоҳиши бўйича реализация қилиш;

— тадбиркорликдан қонун ҳужжатларидан белгиланган тартибда солиқ солинадиган чекланмаган миқдорда даромад фойда олиш;

— бошқа корхоналар, муассасалар, ташкилотлар билан турли шартномалар ва битимлар тузиш;

— ходимларни ишга ёллаш ва улар билан тузилган меҳнат шартномаларини бекор қилиш.

Наҳотки, “Савдогарбанк”нинг туман бўлими масъул раҳбарлари ёки бу ишга бевосита жавобгар туман раҳбарлари қонуннинг бу талабидан бехабар бўлишса?! **“Банк тузилишини янада эркинлаштириш ва ислоҳ қилиш борасидаги чора-тадбирлар тўғрисида”**ги Президент Фармонининг 6-ҳамда 10-моддаларида кўрсатилган талаблардан келиб чиқиб, улар мушкулини осон қилмаган бўлса?

Ҳа, улар қонунни била туриб, фермерларнинг ҳақ-ҳуқуқларини поймол қилмоқда. Ахир, бундай муносабат туфайли фермерларнинг умидларини йўққа чиқараяпмиз-ку! Шуни очиқ айтиш кераккি, уларнинг ҳақли эътирозларига сабаб бўлаётган бундай муаммоли масалаларни ҳал этишда туман Деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмасининг ёрдами ва ташаббускорлиги сезилмаётир. Уюшма зиммасига катта вазифалар юкланган. Улар уюшма аъзолари бўлган хўжаликларга ҳар томонлама амалий ёрдам кўрсатишлари лозим. Қурилиш материаллари, иш қуроллари, уруғлик, ўғит, техника воситалари харид қилишда кўмаклашишлари зарур.

Тўғри, кўпроқ маҳсулот етиштириш, фойда олиш, ишлаб чиқаришни кенгайтириш учун фермер хўжалиги раҳбарларининг ўзлари қайғуришлари керак. Бу уларни ўз хоҳишига ташлаб қўйиш керак, деган маънони билдирмайди, албатта. Президентимиз Фармонида таъкидланганидек, **таъминот ташкилотлари уларга ҳар томонлама ёрдам қўлини чўзишлари талаб этилади**. Корхоналар ихчам иш қуроллари, кичик техника воситаларини ишлаб чиқаришни йўлга қўйишлари, ветеринария, химия,агрохимия, наслчилик, уруғчилик ишлари бўйича ўзларининг пуллик хизматларини таклиф этишлари лозим. Афсуски, туманда бу ишларнинг бирортаси ҳам амалга ошмаяпти.

Мақола бошида таъкидланганидек, фермерларнинг янада эркин фаолият кўрсатиши, эл-юртга нафи тегадиган ишларни амалга ошириш учун уларга иқтисодий-маъмурий эркинлик берилиши лозим. Ана шундагина мўл-кўлчиликни таъминловчи ушбу ишлаб чиқариш усули ўзини тўлиқ оқлайди. Иштихон тумани мисолида баён этилган камчиликлардан ана шундай хулосага келиш мумкин.

Рўзимурод ТУРСУНОВ,
журналист

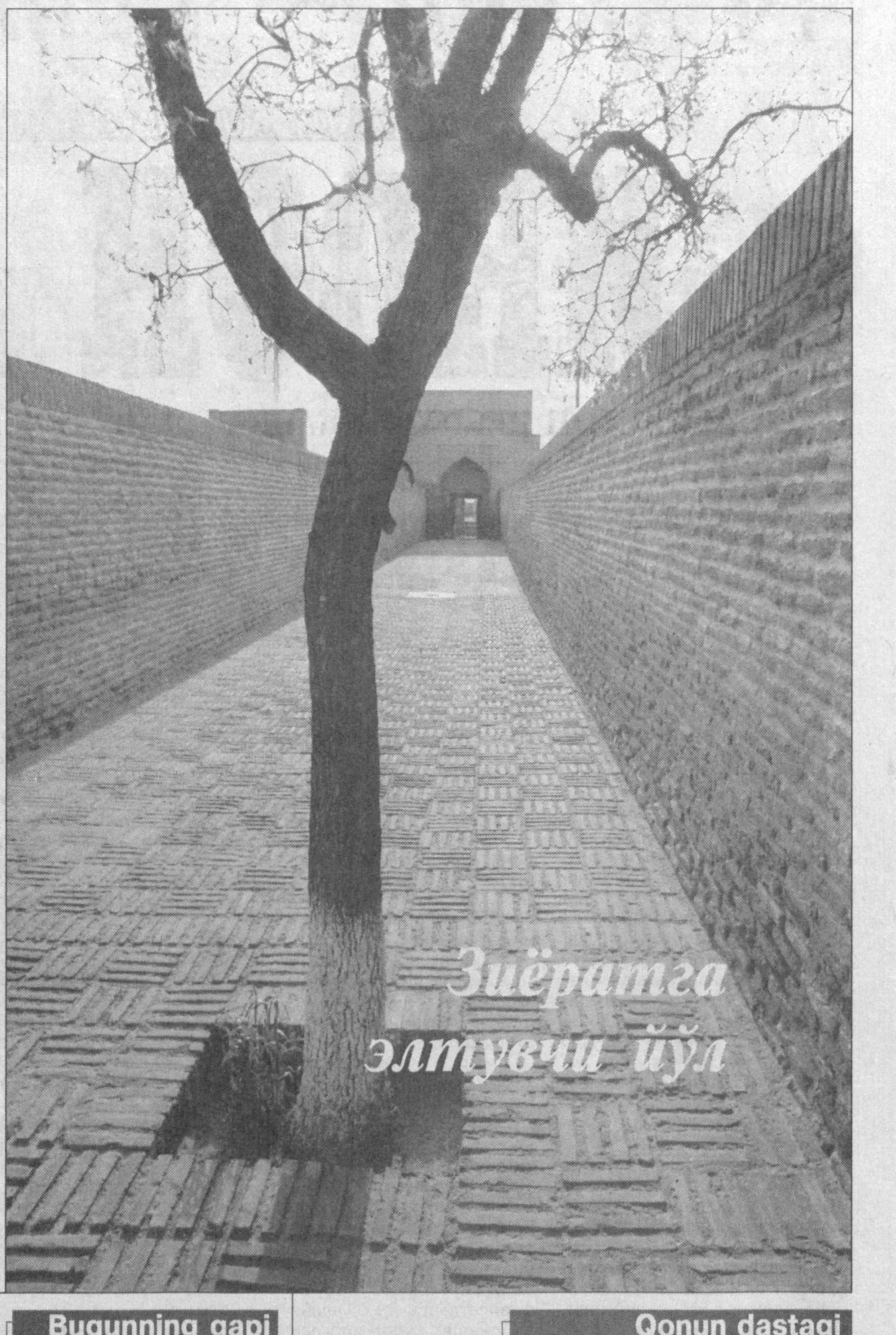

Андижон шаҳридаги “Сухроббек” хусусий фирмаси раҳбари Хосиятхон Аҳмедова “Турон” акционерлик тижорат банкининг вилоятдаги шоҳобчасига ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун 5 миллион сўм кредит сўраб мурожаат қилди. Тадбиркорлик ҳаракатини қўллаб-қувватлаган банк 2001 йил 4 декабр куни тузилган шартномага асосан кредит ажратди.

Ajab savdolar

СУИИСТЕЪМОЛ БЎЛГАН ИШОНЧ

гаровга қўйилган ҳовли нега сотилди?

Тадбиркор олинган кредитни ойма-ой 2,5 фоиз, йилига 30 фоиз тўлаб, 2002 йил 17 сентябр куни кредитни қайтаришни ўз зиммасига олди. Банк ўзи томонидан шартномани ўз вақтида бажариб, тадбиркорнинг ҳисоб рақамига 5 миллион сўм маблағни дарҳол ўтказиб берди.

Бу кредитни олишда фирма раҳбари Хосиятхон Аҳмедова томонидан Андижон шаҳрида яшовчи дугонаси Патилахон Абдуллаевага тегишли бўлган Олтинкўл тумани, Жалабек қишлоқ фуқаролар йиғини, Далварзин маҳалласидаги ҳовли-жой унинг ўз розилиги ва далолатнома асосида 6 миллион 250 минг сўмга баҳоланиб, гаровга қўйилди.

Бу ҳақда Олтинкўл туман Давлат нотариуси Тўлқин Холматов орқали гепотека шартномаси тузилди. Ушбу шартноманинг 2-бандига асосан кредит ва гепотека шартнома муддати 2001 йил 17 декабр кунидан 2002 йил 17 сентябр кунигача белгиланди. Ва уй эгаси Патилахон Абдуллаева розилиги асосида гаровга қўйилган бу уйга таъқиқ солиниб, реестрга 2131 рақами билан қайд этилди.

Буни қарангки, Патилахон Абдуллаева ҳам жуда “сахий” чиқиб қолди. У 2002 йил 21 январ куни Андижон шаҳар 3-сон нотариал идораси орқали Равшан Султоновга ушбу гаровга қўйилган уйни сотиш ҳуқуқини берувчи ишончномани уч ой муддатга бериб юборади. Ўз навбатида Равшанбой ҳам қараб турмайди, у ана шу ишончнома асосида 2002 йил 20 апрел куни гаровдаги уйни ўз укаси Ойбек Султоновга сотиб юборади.

Энг қизиғи шундаки, улар ўртасидаги 864 минг 740 сўмга тузилган олди-сотди шартномасини энди Балиқчи туман давлат нотариуси бўлиб ишлаётган Тўлқин Холматов тасдиқлаб беради.

Хўш, буёғи неча пулдан тушди?!.

Нотариус Тўлқин Холматов Олтинкўл тумани нотариал идорасида ўзи таъқиққа олган гаровдаги уй-жойни олди-сотди шартномасини яна ўзи тасдиқлаб беради.

Бу ҳуқуқий саводсизликми ёки қонунни билиб туриб менсимасликми? Ёки нотариус жанобларининг бу уй-жойни ўзи “таъқиққа” олганлиги эсидан чиқиб қолдимикин?!

Гаровга қўйилган уй-жой нотариуснинг “эътиборсизлиги” билан сотилиб ҳам кетибди, кредитнинг ўзи нима бўлди, деб сўрарсиз.

Ҳамма гап шундаки, кредитни олган тадбиркор Хосиятхон Аҳмедова ўша бўйи қорасини кўрсатмади. Ҳадемай қарзни қайтариш муддати ҳам етиб келди. Аммо ундан дарак йўқ. Тоқати тоқ бўлган “Турон” банкнинг Андижон филиали ходимлари фуқаролик ишлари бўйича Андижон туманлараро судига мурожаат қилишди. Суд қарорига кўра, гаровдаги уй-жойнинг олди-сотди шартномаси ҳақиқий эмас, деб топилди ва бекор қилинди.

Энди “Сухроббек” хусусий фирмаси олган 5 миллион сўм асосий қарз ва унинг фоизи 554 минг 166 сўм маблағни ундириш гаровга қўйилган Патилахон Абдуллаеванинг юқорида зикр этилган Далварзин маҳалласида жойлашган уй-жойга қаратилди. Ва бу уй-жой “Турон” банк ҳисобига ўтди.

Мавжуд қонунга кўра, субутсиз тадбиркор Хосиятхон Аҳмедова давлат фойдасига 1 миллион 110 минг 833 сўм бож тўлайдиган бўлди. Жавобгарлар — Патила Абдуллаева, Равшан ва Ойбек Султоновлар ҳамда Тўлқин Холматовларнинг ҳар биридан давлат фойдасига 42337 сўмдан давлат божи ундирилди. Ҳозирда Балиқчи туман давлат нотариуси бўлиб ишлаётган Тўлқинжон Холматовга нисбатан хусусий ажрим чиқарилди.

Асосий “қаҳрамон” — кредит олувчи Хосиятхон Аҳмедова тегишли тартибда бир неча марта чақирилган бўлса-да, судга ҳеч қандай сабабсиз келмади. Суд унга нисбатан Фуқаролик процессуал Кодекснинг 224-моддаси 2-қисмига кўра, сиртдан ҳал қилув қарори чиқарди. Айтишларича, у кредитни олгану олисларга сафарга кетворган. Гаровга қўйилган уй-жойни ноқонуний сотилишига ҳам у сабабчи бўлган эмиш. Чунки у Равшанбек Султоновдан ҳам 3 миллион сўм қарз олган. Қарз эвазига гаровдаги уйни сотиб юборган. Нотариус Тўлқинжон Холматов эса ўзи «таъқиқнома» қўйган уй-жойнинг олди-сотдисини тасдиқлаб берган. Ишончни суиистеъмол қилиш, деб шунга айтсалар керак-да!

Сиз бунга нима дейсиз, ҳурматли газетхон?!.

Аъзамжон ЮСУПОВ,
ҳуқуқшунос
Илҳомжон ЭГАМНАЗАРОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Bugunning gapi

ҲАЛОЛ МЕҲНАТ

У ҲЕЧ ҚАЧОН ЕРДА ҚОЛМАЙДИ

Ўтган йили Нуробод туманидаги “Жом” ширкат хўжалигида ариқ қазишга эҳтиёж туғилди. Хўжалик аъзоси Насрулло Худоёровнинг “Т-4” русумли шахсий трактори бор эди. Н.Худоёров ва ширкат хўжалиги бошқаруви ўртасида ички хўжалик шартномаси тузилади. Расмийлаштирилган шартномага кўра, Н.Худоёров оз эмас, кўп эмас, 26 минг 930 метр ариқ қазиши, хўжалик бажарилган ишнинг ҳар бир метри учун унга 80 сўмдан, жами 2 миллион 154 минг 400 сўм тўлаши лозим эди.

Насрулло ишга сидқидилдан киришди. Тракторида ариқни қазиб тугатгач, хўжалик мутасаддилари билан биргаликда унинг узунлигини ўлчаб далолатнома тузишди, 21 минг 90 метр узунликда ариқ қазилган экан. Унинг ҳар бир метрига 80 сўмдан хизмат ҳақи тўланса, Н.Худоёровга 1 миллион 687 минг 200 сўм берилиши керак.

Бироқ хизмат ҳақини тўлашга қолганда хўжалик раҳбарларига малол келди. Хўжалик томонидан шартноманинг 2.1. банди шартлари бузилди. Н.Худоёровга қазиган ариғининг метрига 80 сўм ўрнига 50 сўмдан хизмат ҳақи тўладилар. Шартномада кўрсатилганидан 632 минг 700 сўм тўланмай қолди. Хизмати ёқади, ҳақи чақади, деб шуни айтсалар керак-да!

Насрулло ўзининг шахсий тракторида иш бажарди. Техника воситаларига эҳтиёт қисмлар тақчил. Иккинчи томондан, уларни сотиб олиш учун пул керак. Шартномада кўрсатилган шартнинг устидан чиқилмаса, одамга оғир ботаркан. У хизмат ҳақини сўраб хўжалик идорасига, бошқарув раҳбарлари ҳузурига жуда кўп қатнади. Раҳбарлардан эса, садо чиқмасди. Шундан сўнг Насрулло хизмат ҳақини олишда ёрдам сўраб юқори ташкилотларга қатнади. Азият чекди, қадр-қимматига путур етди, маънавий зарар кўрди.

Тоқати тоқ бўлган Н.Худоёров Самарқанд вилоят адлия бошқармасига мурожаат қилди. Адлия бошқармаси “Жом” ширкат хўжалиги ҳисобидан фуқаро Н.Худоёровга 632 минг 700 сўм хизмат ҳақи, хўжалик раҳбари О.Бегимовдан етказилган 100 минг сўм маънавий зарарни ундириш тўғрисида судга даъво аризасини киритди.

Яқинда суднинг ҳал қилув қарори билан даъво тўлиқ қаноатлантирилди. Шахсий трактори билан хўжаликнинг оғирини енгил қилган Н.Худоёровга хизмат ҳақи тўлиқ ундириб олиб берилди.

Алишер ҲАМРОЕВ,
ҳуқуқшунос

Qonun dastagi

НОҚОНУНИЙ ТЕКШИРУВ

У ФАРҒОНАЛИК ДЎХТИРНИ МУЛЗАМ ҚИЛИБ ҚЎЙДИ

Ҳар қандай текширишнинг ўзига хос ёзилган ва ёзилмаган қонун-қоидалари борлигини ҳамма билади. Фурқат туман Давлат санитария эпидемиология назорат ходими А.Қосимов тумандаги 24-сонли дўкончага текширишга борганда, ана шу ақидага амал қилди. У дастлаб текшириш давомида аниқланган қонунбузилишлар юзасидан далолатнома тузди. Унда дўкон мудири томонидан санитария қоидалари бузилганлигига алоҳида урғу берилди. Хуллас, 2001 йилнинг 15 март кунида тузилган мазкур далолатномага асосланиб, Фурқат туман давлат санитария эпидемиология назорат маркази бош врачи 2002 йилнинг 19 март куни 17-сонли қарорига имзо чекади.

Хўш, бош врач Т.Худойбердиев имзо қўйиб, тасдиқлаган ҳужжатнинг мазмуни нималардан иборат эди?

Ўша ҳужжатда шундай жумлалар битилган эди: “Туман матлубот савдо бирлашмасига қарашли 24-сонли дўкон мудири Ш.Хушвақтов дўкон фаолиятидаги жиддий нуқсон ва хатоликлар учун Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги Кодекснинг 53-моддасига мувофиқ жавобгарликка тортилади. Унга нисбатан 2500 сўм миқдорда жарима белгиланади”.

Бир қарашда, ҳаммаси рисоладагидек туюлади. Нега деганда, дўконнинг ҳолати санитария талабларига жавоб бермаслиги мумкин. Бунинг учун дўкондор жаримага тортилиши кундек равшан. Аммо шу ўринда яна бир гап. Текширувчи, яъни туман давлат санитария эпидемиология назорат маркази ходими текширишни қонун бўйича амалга оширдими? Дўкондорнинг мурожаатидан сўнг бу саволга вилоят адлия бошқармасининг мутахассислари ҳам жавоб излаб кўришди.

Маълум бўлишича, мазкур субъектни текшириш туман Давлат санитария эпидемиология назорат марказининг 2001 йил 1-чораги учун назорат текширишлар ўтказиш учун Фарғона вилоят мувофиқлаштириш ҳудудий комиссиясига тақдим қилинган буюртмасида кўрсатилган бўлса-да, ҳудудий комиссия томонидан тасдиқлаб берилмаган экан.

Давлат санитария-эпидемиология назорат марказининг ходимлари бу ҳаракатлари билан **“Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини Давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”**ги **Қонуннинг 7-моддаси ва “Ўзбекистон Республикаси назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи Республика Кенгаши тўғрисида”**ги Низомнинг 5.5-банди талабларини қўпол равишда бузишган.

Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 27 ноябр куни чиқарилган 496-сонли қарорининг 1-иловаси 2.1-бандида юридик шахсларнинг молиявий хўжалик фаолиятини текшириш учун асос бўлиб ҳисобланадиган ҳужжатлар номи кўрсатилган.

Туман давлат санитария эпидемиология назорат марказининг ходими ана шу қарорга ҳам зид равишда туман матлубот савдо бирлашмасига қарашли 24-дўконда текшириш ўтказган.

Вилоят адлия бошқармаси тадбиркор Ш.Хушвақтовнинг манфаатини кўзлаб фуқаролик ишлари бўйича Ўзбекистон туман судига даъво аризаси киритди. Б.Раҳмонов раислигида бўлиб ўтган суд жараёни мазкур ишни батафсил ўрганди.

— Моддий зарар, — дейди судда даъвогарнинг вакили М.Обидов, — туман давлат санитария-эпидемиология назорат марказининг бош врачи Т. Худойбердиевнинг 2002 йил 4 май кунидаги 49-сонли буйруғига биноан тадбиркор Ш. Хушвақтовга қайтарилди. Аммо тадбиркор маънавий жиҳатдан анча тушкунликка тушди. Оқибатда у ҳар жиҳатдан зарар кўрди.

Суд масаланинг шу жиҳатига алоҳида эътибор қаратди ва тадбиркор Ш. Хушвақтов фойдасига жавобгарлар — А. Қосимов, Т. Худойбердиевлардан катта миқдорда маънавий зарарни солидар тартибда ундириш ҳақида ҳал қилув қарори чиқарди. Шунингдек жавобгарлар солидар тартибда давлат божи ҳам тўлайдиган бўлишди. Баён этилган воқеа фуқароларимиз онгида ҳуқуқий саводхонлик даражасининг кун сайин ортиб бораётгани билан аҳамиятлидир. Зеро, қонунни билган, унга амал қилган киши ҳеч қачон ютқазмайди. Бунинг аксича иш тутганлар эса мулзам бўлиб қолишлари шубҳасиз.

Маҳмуджон ТОЖИЕВ,
ҳуқуқшунос
Маъмур МУСУЛМОНОВ,
“Инсон ва қонун” мухбири

Ijro amaliyoti

СОЛИҚДАН ҚОЧИШНИНГ ОҚИБАТИ

Бугунги кунда мамлакатимизда солиққа оид жиноятлар ва қонун бузилишларининг олдини олиш ҳамда уни бартараф этишнинг аниқ чора-тадбирлари белгилаб олинди. Бу муҳим вазифа Республика Бош Прокуратураси ҳузуридаги Солиққа оид жиноятларга қарши курашиш Департаменти ва унинг вилоятлардаги бошқарма ҳамда бўлимлари зиммасига юклатилган. Айтиш жоизки, бундан кўзланган мақсаднинг қамрови анчайин кенг. Жумладан, республика ва маҳаллий бюджетга кўпроқ маблағ тушириш, солиқ тўловчилар сонини ошириш, нақд пул маблағларининг муомалада бўлиши белгиланган тартиб бузилишларининг олдини олиш, солиқ тўлашдан бош тортиш, яширин иқтисодиётни шакллантириш йўллари, коррупция ҳолатларини аниқлаш, одамларнинг ҳуқуқий онгини ошириш, солиқ соҳасидаги жиноятлар учун жазонинг муқаррарлигини тушунтириш асосий вазифа саналади.

Қашқадарё вилоят прокуратураси ҳузуридаги Солиққа оид жиноятларга қарши курашиш бошқармаси томонидан ўтган йил мобайнида иқтисодиёт ва солиқ соҳасида жами 971 та қонун бузилиш ҳолатлари аниқланиб, 120 дан ортиқ жиноий ишлар очилди. Натижада ҳуқуқбузарлардан 52 миллион 868 минг сўмлик моддий бойликлар ашёвий далил сифатида олиб қўйилди. Шунингдек, 851 та содир этилган ҳуқуқбузарлик оқибатида 942 нафар шахсга нисбатан 14 миллион 923,1 минг сўмлик маъмурий жарима қўлланилиб, 28 миллион 865 минг сўмлик моддий бойлик йиғиб олинди. 3 миллион 654 минг сўмлик моддий бойликлар эса суд қарорлари билан давлат ихтиёрига мусодара қилинди. Давлат бюджетига етказилган зарар ва қўлланилган молиявий жарима суммасидан 1 миллиард 409 млн. 991 минг сўми давлат бюджетига ундириб олинди. Тезкор тадбирлар натижасида ноқонуний равишда пахта ёғи, турли озиқ-овқат ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқарган 53 та яширин цехлар фаолияти фош этилиб, уларга нисбатан тегишли чоралар кўрилди. Лекин бу мазкур вилоятда сифатсиз маҳсулотлар ишлаб чиқараётган яширин, ноқонуний цехлар батамом тугатилди, дегани эмас. Бунинг учун маҳалла фаоллари, ўзи ва ўзгалар ҳаётига бефарқ бўлмаган ҳар бир фуқаро ноқонуний ҳаракатларни фош этишда ёрдам беришлари зарур. Халқона ибора билан айтганда, сохта тадбиркор дарахт шохида юрса, ҳуқуқ идораси ходими унинг баргида юриши лозим. Бундан ташқари, бошқарманинг ўз манбалари бўлиб, ҳар чоракда корхона фирмаларнинг давлат солиқ инспекцияларига топширадиган баланслари билан танишилади. Уларнинг бюджет билан ҳисоб-китобларини банклар орқали қандай амалга оширишлари текширилади. Айни шундай ҳаражат самараси ўлароқ, ўтган давр мобайнида вилоятда фаолият юритаётган хўжалик юритувчи субъектлардан давлат бюджетига 60 миллион сўмдан ортиқ қўшимча ҳисобланган солиқ ва молиявий жарималар ҳамда бюджетга етказилган зарардан 25 миллион сўмлик маблағлар ва 6 миллиард сўмга яқин боқиманда қарзлар ундириб олинди.

Вазирлар Маҳкамасининг **“Жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида товарлар олиб келинишини тартибга солиш тўғрисида”**ги қарори ижроси юзасидан Давлат божхона идоралари билан ҳамкорликда олиб борилган тадбирлар натижасида ҳам ҳуқуқбузарларга нисбатан 126 та маъмурий, 13 та жиноий иш қўзғатилди. Ўз навбатида улардан 34 миллион 776,1 минг сўмлик моддий бойликлар ашёвий далил сифатида олиб қўйилди. Давлат бюджетига 8,1 миллион сўм ўтказилди.

Хулоса қилиб айтганда, ҳуқуқий-тарғибот соҳасидаги ҳар қандай иш қатъий режа асосида мунтазам давом эттирилиши лозим. Зеро, мамлакатимизнинг иқтисодиёт ва солиқ сиёсати ҳамда бу тўғрида қабул қилинган қарор ва қонунлар моҳияти ҳар бир фуқаро онгида етарли тарзда шаклланмас экан, мақсадга эришиш мураккаблашиши турган гап.

Рустам АЛИМОВ,
ҳуқуқшунос

Adliya tizimi

АНДИЖОН

Вилоят адлия бошқармасида 4 та шаҳар ва 14 та туман (жами 18 та) ФХДЁ бўлимлари ва уларнинг назорати остида 91 та ўзини-ўзи бошқариш қишлоқ фуқаролари йиғинларида фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш қайд этилмоқда.

Вилоятнинг туман, шаҳар ФХДЁ бўлимлари томонидан жорий йилнинг ўтган даври мобайнида 46429 та туғилиш, 14101 та никоҳ, 475 та никоҳни бекор қилиш, 11715 та ўлим, 5790 та оталикни белгилаш, 253 та фарзандликка олиш, 227 та насаб, исм ва ота исмини алмаштириш, 58 та далолатнома ёзувларини тиклаш ва 1106 та далолатнома ёзувларига ўзгартириш, тузатиш, қўшимча қилиш ҳаракатлари бажарилган.

Бажарилган ишлар учун фуқаролардан давлат фойдасига 22066126 сўм давлат божи, 14796642 сўм герб йиғими ундирилди ва 23844668 сўмлик фуқароларга пуллик ҳуқуқий хизмат кўрсатилди. 2002 йилда оталикни белгилаш 216 тага кўпайган. Никоҳ 100 тага, ажралиш 18 тага камайган. Никоҳга нисбатан ажралиш 3,3 фоизни ташкил этган, 2002 йилда ёшни қисқартириб никоҳ қилиш ҳолати бўлмаган. Бундан ташқари 6300000 сўмлик давлат божи, 4612191 сўмлик герб йиғими кўп ундирилиб, аҳолига 6774686 сўмдан ортиқ пуллик ҳуқуқий хизматлар кўрсатилди.

Yangi rukn: qonun va mohiyat

Қонунчилик назарияси амалиётида жуда кўп муаммо ва номувофиқликлар мавжудлигини ҳеч ким инкор этолмайди. Бу эса бу борада илмий изланишлар амалга оширилиши зарурлигини тақозо этади. Таҳририят ушбу заруратнинг аҳамиятини ҳисобга олиб, бу йил "Қонун ва моҳият" деб номланган янги рукн ташкил этишга қарор қилди. Бундан буён қонунчиликнинг туб назарий ва амалий масалаларига бағишланган туркум мақолалар чоп этишни режалаштирдик. Таниқли ҳуқуқшунос олим Ғофур Абдумажидовнинг "Исботлаш ва иқрорлик" мақоласи ана шу мақсад йўлидаги дастлабки уриниш десак, хато эмас. Ўйлаймизки, бу рукн газетамизнинг доимий ва эътиборли рукнларидан бири бўлиб қолади.

ИСБОТЛАШ ВА ИҚРОРЛИК

Жамиятда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини тартибга солишда асосан "Қонун билан таъқиқланмаган ҳар қандай фаолият рухсат этилган", деб ҳисоблаш тамойилига амал қилинади. Лекин аслида инсон фақат бевосита қонунда кўрсатилган фаолият билан шуғулланиши шарт эмас. Аниқроқ айтадиган бўлсак, у ўзи ёқтирган қандай ҳаракат ёки ҳаракатсизликни бирор монеликсиз амалга оширишга ҳақли. Бу борада биргина чеклаш бор: бошқаларга моддий, маънавий ёки жисмоний зарар келтирмаса, бас! Ана шу зарарнинг моҳияти ва жиддийлигини ҳисобга олиб, ижтимоий ахлоқ-одоб ва ҳуқуқ меъёрлари шахснинг бошқалар наздида жамият ва давлат олдида жавобгарлигини белгилайди. Шахс ўзининг ноўрин хатти-ҳаракати учун, уларни атайин қасддан ёинки эҳтиётсизлик билан содир этганидан қатъи назар, муқаррар равишда жавобгарликка тортилиши лозим. Бунинг учун бериладиган жазо чораси содир этилган ножўя қилмишнинг барча муайян ҳолатлари ва унга айбдор шахснинг тавсифига боғлиқ. Шундан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, фаолият эркинлигининг ҳам меъёри бор. Уни рўкач қилиб, дуч келган иш билан шуғулланиб бўлмайди.

Инсон сон-саноқсиз шахсий ва ижтимоий хислатлари билан тавсифланади. Шу жумладан, унинг ўз қилмишига руҳий муносабати алоҳида эътиборга молик: кимдир ўз хатти-ҳаракати ва унинг оқибатларини тўла-тўкис тушунади, кимдир тушунса-да, асл моҳияти ва зарарли оқибатини хаспўшлашга интилади. Бу билан боғлиқ айбни батамом ё қисман инкор қилиш ёхуд унга иқрор бўлиш тарзидаги тушунтиришлар, шубҳасиз, ҳуқуқий аҳамиятга эга. Лекин ўзининг қилмиши ҳақида шахснинг берган тушунтиришларини далиллар қаторига қўшиб бўладими? Шу асосда айбни исботлашдек ўта мураккаб ва масъулиятли жумбоқни ҳал этиш мумкинми? Ҳеч ким ўзи, ҳатто яқин қариндошларининг қилмиши бўйича гувоҳ бўлолмайди, деган қадимдан маълум қоидага риоя қилмай бўлармикан?

Айбга иқрор бўлиш — умуман олганда, шахснинг ижобий хулқ-атворидан дарак беради, унинг бошқалар олдидаги ўз ахлоқий ва ҳуқуқий бурчини тўғри англаши натижасидир. Афсуски, айбга иқрор бўлиш ҳамма вақт ҳам чин, яъни ҳақиқатга мос бўлавермайди. Баъзан хато қилиб, юз бермаган воқеа, ҳолат, жараён ва аслида "ҳавои" нарсаларни тан олиш, турли таассуротларга берилиш, ҳар хил сабаблар, шу жумладан, нопок ниятларни кўзлаб атайин ёлғон сўзлаш, бўҳтонга ружу қилиш ҳоллари ҳам учраб туради. Суд тергов амалиётида оғир жиноятни, уни содир этишдаги жирканч мақсадларни яшириш учун енгилроқ "уйдирма" жиноятга иқрор бўлиш, ўз шерикларини "асраб қолиш"га уриниш ҳоллари ҳам кам эмас. Бунинг устига баъзи терговчи, суриштирувчи ва тезкор қидирув ходимлари "иқрорликка" эришиш учун сўроқ қилинувчини турли йўллар билан мажбурлаш, зўрлик ишлатиш, қўрқитиш, иғвогарлик ва алдашдан ҳам тойишмайди. Ўз айбига иқрор бўлувчи ва бу иқрорликни қабул қилувчи шахслар ўртасида муайян ҳуқуқий муносабат ва ўзаро масъуллик бор. Ҳар қандай иқрорлик икки тарафга, уларнинг бир-бирлари билан низолашувига алоқадор. Низо эса одатда улардан бирининг айби билан юз беради. Озчилик низоларгина иккала тарафнинг ноўрин хатти-ҳаракатларига боғлиқ. Ҳар бир низолашувчи ўзининг ҳақ экани ва қарши тарафнинг айби борлигини исботлашга интилади. Айбли тарафнинг иқрорлиги иккинчи тарафга ҳақиқатни аниқлашда муайян имкон беради. Айбга иқрор бўлмай берилган тушунтиришлар ҳам исботлаш жараёнида текширилади ва уларнинг нотўғри эканлигига тўла ишонарли далиллар келтириш зарур.

Далиллар қандай мазмун ва шаклга эга бўлиши, уларга нисбатан қўйиладиган шартлар процессуал қонунларда назарда тутилади. Жиноят, фуқаровий, хўжалик ва маъмурий ҳуқуқ соҳалари бу ҳақда ўзларига хос процессуал қоидаларга эга. Уларда далиллар ҳамда исботлаш масалалари ўзига хос тарзда акс эттирилган. Масалан, фуқаролик ва хўжалик процессуал кодексларига биноан даъвогар ва жавобгар тарафнинг ўзаро муносабатлари асосий, ҳал қилувчи ўринни эгаллайди. Даъвогарнинг ўз даъвосидан воз кечиши ёхуд жавобгарнинг иқрорлиги ишни узил-кесил ҳал қилиш учун етарли асос бўлиб хизмат қилади.

Жиноят-процессуал кодексида эса айбланувчи, ҳимоячи билан айбловчи, жабрланувчи ўртасидаги муносабатларга баҳо бериш ўзига хос жиддий хусусиятлари билан фарқланади. Масалан, айбланувчи ва жабрланувчи ўзаро ярашсалар ҳар қандай жиноят иши эмас, фақат баъзи тоифадаги (тахминан 15 фоиз) жиноятларга оид ишлар тугатилади ва айбдор жавобгарлик ҳамда жазодан озод қилинади. Судланувчининг иқрорлиги бир вақтлардаги қонун меъёрларига (чунончи, 1929 йилги жиноят муҳокама кодексининг 113-моддасига) биноан айбни исботлаш заруриятидан судни халос қилар ва бевосита жазо чорасини тайинлашга имкон берарди. Ҳозирги Жиноят Кодексида эса исботлаш ва иқрорлик масалалари ўзгача ҳал этилган. Унга кўра, ҳар қандай ҳақиқий маълумотлар жиноят иши бўйича далил ҳисобланади. Бу маълумотлар гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчининг кўрсатмалари билан аниқланади (81-модда). Шундай қилиб, бу шахсларнинг кўрсатмалари исботлаш воситаси ҳисобланади.

Исбот қилиш ҳақиқатни аниқлаш мақсадида далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашдан иборат (85-модда), уни суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд амалга оширади. Исботлашда гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчи, шунингдек, уларнинг ҳимоячилари ва вакиллари иштирок этишга ҳақли (86-модда). Лекин тергов ва суд муҳокамасининг бу иштирокчиларига иш бўйича мустақил ҳолда далиллар тўплаш, текшириш ва баҳолаш ҳуқуқи берилмаган. Амалиётда улар ишга алоқадор ҳақиқий маълумотларни ўз ташаббуси билан тўплаш ва уларни тергов ва судда тақдим қилиш имкониятига эга. Улардан олинган маълумотларни ҳақиқий деб топиш эса фақат суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суднинг ваколатига киради.

Далиллар тўплаш тергов ва суд ҳаракатларини юритиш, шу жумладан, гумон қилинувчи, айбланувчи, судланувчини сўроқ қилиш, улардан кўрсатма олиш йўли билан ҳам тўпланади (87-модда). Исбот қилиш жараёнида шахсларнинг ҳаёти ва соғлиғи учун хавфли, уларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситувчи хатти-ҳаракатлар, зўрлик, қўрқитиш, алдаш каби усуллар қўллаш, ҳатто фавқулодда ҳоллар мавжуд бўлмай тунги вақтда сўроқ қилиш таъқиқланган (88-модда).

Ҳар бир далил тергов қилинаётган ишга алоқадорлиги, қонун талаблари жиҳатидан мақбуллиги ва айниқса, ишончлилиги нуқтаи назаридан баҳоланиши, ишни мазмунан ҳал қилиш учун етарли бўлиши шарт (95-модда). Далилнинг бирор турини доимо бошқа далиллардан афзал, ишонарли, аҳамиятли деб ҳисоблаш мумкин эмас. Бу хусусда бир муҳим қоида бор. Шахснинг ҳатто ўз айбига иқрор бўлиши ҳам уни айблаш учун етарли асос эмас. Мазкур қоидага риоя қилиниши шарт. Ғараз, хусумат, ўч олиш ва бошқа паст ниятлар билан бировни жавобгар қилишга уриниб, гўё у билан шерикликда жиноят содир этганлик ҳақида "иқрорлик" мазкур сатрлар муаллифининг терговчилик фаолиятида ҳам юз берган эди. Пахта тозалаш заводининг юк автомашина ҳайдовчиси Н. пахта тайёрлаш пунктидан заводга ташилаётган уч тонна пахтани йўлдаги бригада хирмонига тўккан ва "бригада бошлиғи О. менга шу пахта эвазига фалон сўм пул ваъда қилди" деган мазмунда арз билан прокуратурага мурожаат этган. О. эса бундай келишувни инкор қилган. Бошқа бирор далил йўқлиги сабабли Н.нинг "иқрорлиги" тасдиқланмаган ва иш тугатилган.

Ўзига хос ривожланиш даврини бошдан кечирган, исботлаш назариясидаги энг чигал масала худди мана шу иқрорликка баҳо беришдан иборат. Ўрта асрларда Оврўпа инквизицияси уни "далилларнинг қироличаси" деб таърифлаб, иқрорликнинг фақат бир ўзи шахсни маҳкум қилиш учун етарли асос деб ҳисоблаган ва шу йўлда уч юздан зиёд қийноқ усулларидан фойдаланган. Кейинроқ эса, иқрорлик ва умуман шахснинг бошқа мазмундаги кўрсатмаларига ишонмаслик, фақат "тилсиз гувоҳ" деб ном олган ашёвий далилларга асосланиб ҳукм чиқариш амалиёти тарқала бошлади. Ҳозирги ривожланган мамлакатларда барча далилларга бир хил назар билан қараш, муайян ишдаги ҳолатларни аниқлашда улар қанчалик ишончли ва етарли эканига танқидий ёндашиш, бу борада айниқса, иқрорликнинг далилий моҳиятига алоҳида эҳтиёткорлик талаб қилинади.

Баъзи давлатларнинг қонунларида иқрорлик далиллар сафига киритилмагани бежиз эмас. Уларда гумон қилувчи, айбланувчи, судланувчининг кўрсатмалари, тушунтиришлари инобатга олинса-да, бу далил турларига баҳо беришда алоҳида синчковлик зарурлиги таъкидланади. Узоқ йиллик амалиёт таҳлили иқрорликка далиллар қаторидан жой бериш хавфли хато экани ҳақида хулоса чиқариш ва буни қонунларимизда акс эттириш зарурлигини кўрсатади.

Чунончи, жиноят процессуал кодексимизнинг 112-моддасига кўра, иқрорлик фақат бошқа мавжуд далиллар мажмуи билан тасдиқлангандагина, уни айблаш учун асос қилиб олиниши мумкин. Демак, иқрорлик мантиқан икки турга: тўғри ва нотўғри турларга бўлиниб, тўғриси шахсни айблаш учун асос қилиб олиниши мумкин. Бизнингча, иқрорлик ҳеч қачон айблаш учун асос бўлолмайди. У шахснинг ўз қилмишига муносабатини билдиради, холос. Шахсни айблаш учун далиллар мажмуи мавжуд бўлса, иқрорлик нимани исботлайди, уни ишда акс эттиришга нима ҳожат? Терговчининг айблов хулосасида кўп учрайдиган "айбланувчининг айби унинг иқрорлиги билан ҳам тасдиқланади", деган жумла "мавжуд далиллар мажмуи"га бирор ҳисса қўшмайди. Бу хил жумладан, иш бўйича тўпланган далиллар мажмуи етарли эмасдирки, айбланувчининг иқрорлиги билан тасдиқлаш ва тўлдиришга муҳтож экан, деган фикр туғилади.

Шуни ҳам эътироф этиш жоизки, ўзининг айбсизлигини исбот қиладиган дастаклар келтиролмаган шахслар баъзан айбни ноилож ўз зиммаларига оладилар. Шу боис иқрорлик барча ҳолларда синчковлик билан текширилиши, унинг ҳақиқийлиги ва чин дилдан берилаётганлигига бироз бўлса-да, шубҳа қолмаслиги шарт. Акс ҳолларда адолатсизлик юз беради.

Фикримизча, исботлаш ва иқрорликка шу йўсинда илмий ва амалий ёндашиш биринчидан, баъзи ношуд терговчиларни жиноят иши бўйича гумон қилинувчи ва айбланувчилардан ҳар қандай ғайриқонуний усуллар билан "иқрорлик" олишга интилиш ҳолларини бартараф этмаса-да, жиддий камайтиришга имкон беради. Иккинчидан, шундай устамон жиноятчилар борки, улар гўё "терговчи ургани, азоб бергани учун иқрор бўлдим" каби туҳматлар билан ўзларини бегуноҳ қилиб кўрсатишларига анча чек қўяди.

Хуллас, шахснинг айби унинг иқрорлиги билан эмас, фақат тўпланган далиллар билан исботланмоғи шарт. Иқрорлик далил эмас, шахснинг ўз қилмишига шуурий муносабати деб ҳисобланиши ва фақат жавобгарликка тортиш, жазо чорасини белгилашда инобатга олиниши лозим.

Ғофур АБДУМАЖИДОВ,
профессор

Mitti maslahat

Нозим РЎЗМАТОВ,
ҳуқуқшунос

ХОДИМ ҲАҚ-ҲУҚУҚИ КАФОЛАТЛАНГАНМИ?

ЁХУД МЕҲНАТ ҚОНУНЧИЛИГИ ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯЛАНИШ БОРАСИДА НИМА ДЕЙДИ?

Корхона ва ташкилотларда меҳнат қилаётган шахс ўзининг эҳтиётсиз хатти-ҳаракати туфайли корхона мол-мулкига зарар етказиб қўйса, умумий қоидага кўра, зарар ходим томонидан қопланиши лозим. Бироқ меҳнат қонунчилиги ходимни моддий жавобгарликка тортишда унга муайян кафолатларни беради. Бундай кафолатлар берилишидан асосий мақсад ёлланиб ишлаётган ходимга ҳаддан ташқари мулкий жабр кўришига йўл қўймасликдир.

Меҳнат қонунчилигидаги ходимлар ҳуқуқларини кафолатловчи ана шундай ҳуқуқий воситалар қаторига қуйидагиларни киритиш мумкин:

Биринчидан. Меҳнат Кодексининг 201-моддасига кўра ходим етказилган зарар учун ўзининг ўртача ойлиги миқдорида моддий жавобгар бўлади, яъни зарарнинг бундан ортиқ қисми кечиб юборилиши зарур ва иш берувчи ундириб олишга ҳақли бўлмайди. Бир ойлик иш ҳақидан ортиқ миқдорда зарарни ходимдан ундириб олиниши ишга фақат қонунда махсус кўрсатиб қўйилган ҳоллардагина йўл қўйилади. (Масалан, Меҳнат Кодексининг 274-моддаси). Ушбу қоида ходим иш ҳақини ҳимоялашга хизмат қилади;

Иккинчидан. Ходим томонидан иш берувчига етказилган зарарни қоплашнинг махсус тартиби белгиланган ва иш берувчи ўз фармойиши билан ходимдан зарарни ундириб олишга фақат бир ойлик иш ҳақидан кўп миқдорда бўлмаган тақдирда ҳамда зарар аниқланган кундан бошлаб бир ой давомидагина йўл қўйилади. Ушбу муддатни ўтказиб юборилиши зарарни қоплаш тартибини мураккаблашиб кетишига олиб келади;

Учинчидан. Меҳнат Кодексининг 164-моддасига кўра иш ҳақини ҳар гал тўлаш вақтида ушлаб қолинадиган ҳақнинг умумий миқдори ходимга тегишли бўлган меҳнат ҳақининг эллик фоизидан ортиб кетмаслиги лозим. Яъни, ҳар қандай шароитда унга иш ҳақининг камида ярми тўланмоғи лозим;

Тўртинчидан. Меҳнат Кодексининг 200-моддасига кўра, ходим томонидан корхонага етказилган зарарни ундиришдан иш берувчи қисман ёки тўлиқ воз кечиши мумкин. Бунда зарар етказилиши ҳолати, ходимнинг моддий аҳволи ҳисобга олиниши мумкин.

Қайд этилган ижобий ҳолларнинг барчаси ходим ва унинг оиласини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган.

Nafs balosi

Жумақул Ҳайитов яхшигина лавозимда, тузуккина даромад топиб ишлаб юрганди. Семизликни қўй кўтаради, деганлари тўғри экан. Чўнтагига жиндек ортиқча пул тушди-ю, унинг нафси баттар ҳакалак отди. Яна ва яна кўпроқ пул топиш пайига тушди, илтижо билан келган одамларнинг ҳалол ҳақига кўз олайтира бошлади. Аммо унинг кутилмаганда пора билан қўлга тушиши нафақат ўзини, балки "Заминбанк"нинг Навоий вилоят бўлимидагиларнинг ҳам юзини ерга қаратди...

ПОРАНИНГ ИШИ ҚОРА

Аслида воқеа бундай бўлганди. Нурота туманидаги "Ўзбекистон" ширкат хўжалигида жойлашган Оққула қишлоғида яшовчи ака-ука Бобомурод ва Нурмурод Хўжақуловлар оталари номига атаб "Ботирбобо" фермер хўжалигини ташкил этишди. Дастлаб ишни бошлаш қийин кечди. Шундай бўлса-да, эзгу ният билан вилоят "Заминбанк"дан ҳисоб-рақамини очиб, ишни бошлашди.

Лекин улар ҳисоб-китоб қилиб қарашса, ўзларидаги мавжуд маблағ харажатларга етмайди. Чорва моллари, ем-хашак сотиб олиш учун анчагина маблағ керак бўлади.

— Ака, банкдан кредит олсак бўлмайдими? — деб маслаҳат солди Бобомуродга укаси Нурмурод. — Ахир, имтиёзли кредит ҳам бўлади-ку. Ишимиз юришиб кетса, ўз вақтида тўлаймиз. Сиз хўжалик ишлари билан шуғулланинг, кредитни ўзим ҳал қиламан...

Аммо ҳолва дегани билан оғиз ширин бўлмас экан-да. Нормурод ҳам кредит олиш нақадар мушкул эканлигини бошидан ўтказгач, билди. Барча зарур ҳужжатлар тайёр қилинган бўлса-да, кредит олишнинг ўзи бўлмас экан. Нормурод ҳам оворагарчилик, "бор отангга, бор онангга" қабилидаги қуруқ расмиятчиликлар, сунъий тўсиқларга дуч келди. Буларни енгишга унинг кучи етмасди, тўғрироғи, қўли калталик қиларди. Ўтган йилнинг апрел ойида фермер хўжалиги ҳисобчиси Нурмурод Хўжақулов "Заминбанк"нинг кредит бўлими бошлиғи, айни пайтда бошқарувчи ўринбосари вазифасини бажарувчи Жумақул Ҳайитовнинг ҳузурига йўл олади. Бошлиқ уни қабул қилади ва муддаосини сўрайди.

— Чўлу биёбонда яшаб, ишлашнинг ўзи бўлмас экан, ака, — деди Нурмурод ийманибгина. — Ишни бошлашга бошладик-у, лекин бироз қўл калталик қилаяпти. Уч ярим миллион сўм миқдорида кредит олмоқчимиз. Иложи бўлса, вилоят меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш бош бошқармаси томонидан бериладиган имтиёзли кредитдан олиш ниятидаман. Шу масалада ёрдам сўраб келувдим.

— Ие, ука, кредит оламан деб от чоптириб юрганлар сон-саноқсиз, ҳаммасига ҳам бериլавермайди-да, бу сабил. Давлатни маблағи бўлса, уни устига ишонч ҳам йўқолиб кетаяпти. Алдаб кетадиганлар ҳам йўқ эмас, — деди бошлиқ фермердан ҳол-аҳвол сўраш ўрнига. — Вилоятда банк кўп-ку, бошқа бирортасидан олсангиз бўлмайдими?!.

— Хўжалигимиз ҳисоб-рақами шу банкда бўлгач, ишимиз осонроқ кечадими, дегандик, — деди Нурмурод ҳурмат юзасидан ўрнидан туриб, қўлини кўксига қўяркан, — хизматдан қочадиганлардан эмасмиз, ёрдамингизни унутмаймиз, ахир...

Мижознинг бу гапларидан кейин Жумақулнинг чеҳраси ёришиб, кўзлари ўйнаб кетди. Айрим одамларга ҳайронсан, гапни чайнаб-чайнаб ўтиради-ю, охирида мақсадга ўтишади, хаёлидан ўтказди у.

— Кредит олишнинг тартибини яхши билсангиз керак, овора бўлиб югуриб юрибсиз-ку, — деди у таъмагирлик йўлини очаркан. — Оладиган маблағингизни ўн фоизи харажатга кетади. Ахир, биз ҳам якка емаймиз. Қулоғини динг қилиб ўтирганлар ҳам бор-да. Гапингиздан тушунадиган бўлсам, демак, 350 минг сўмга розисиз?

— Албатта, уч юз эллик минг сўмни мен сизга бераман. Фақат ҳозир ёнимда пулим йўқ. Кредитни олайлик, шунда рози қиламан, — деди Нурмурод яна ўрнидан туриб, бошлиққа ҳурмат бажо қиларкан. — Буёғини тезлаштириб берсангиз бўлгани.

Фермер хўжалиги ҳисобчиси таъмагир бошлиққа ўзининг манзили, телефон рақамини ёзиб берди-да, хайрлашиб чиқиб кетади.

Шундан сўнг кредит бўлими бошлиғи янги мижоз, ўз оёғи билан келган "ов"ни эътиборидан четда қолдирмади. Ўзи бориб фермер хўжалиги шароитини ўрганиб келади. Банк бошқарувчисига фермер хўжалигининг кредитни қайтариш қобилияти, келажаги борлигини тушунтиради, кредит бериш комиссияси ҳам шундай қарорга келади.

Шу орада банк кредит бўлими бошлиғи билан фермер ўртасида тез-тез телефонда сўзлашувлар бўлиб туради. Июл ойи бошларида бўлиб ўтган ана шундай мулоқот Нурмуродни чексиз қувонтириб юборади.

— Сизга кредит берилди, — деди Жумақул телефонда. — Келишганимиз — уч юз эллик минг сўмни яхшилаб ўраб келаверинг?

— Қаерда қабул қилиб оласиз, — деб сўради Нурмурод.

— Сизда уй манзилим борку, ўша ерда. Кечқурун келинг, меҳмон ҳам бўлиб кетасиз.

Аммо ўша кеча кредит бўлими бошлиғи, нафс балосига гирифтор бўлган Жумақул Ҳайитовнинг Навоий шаҳридаги хонадонида улфатчилик бўлмади. Унинг уйига Жумақул ҳатто хаёлига келтирмаган ва кутмаган меҳмонлар кириб келишди. У фермер хўжалиги ҳисобчиси Н.Хўжақуловдан таъмагирлик йўли билан 300 минг сўм пулни пора сифатида олаётганда ашёвий далил билан мутасадди идора ходимлари томонидан қўлга олинди.

Тергов ҳаракатлари давомида порахўр Ж.Ҳайитов айбига тўлиқ иқрор бўлди ва бундан пушаймон эканлигини маълум қилди. Суд ҳукмига кўра иштаҳаси қирқилган Ж.Ҳайитовга қонуний ва адолатли жазо тайинланиб, у уч йил муддатга муайян ҳуқуқдан маҳрум этилди. Унга 1.3 миллион сўм жарима ҳам солинди.

Поранинг иши қора, у пораканда қилади, деганлари тўғри чиқди. Бундай нафс балосига гирифтор бўлган нопок шахсларнинг жиноий қилмиши шундай фош этилаверади.

Ёркул УМАРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири,
Лапас УМАРОВ,
ҳуқуқшунос

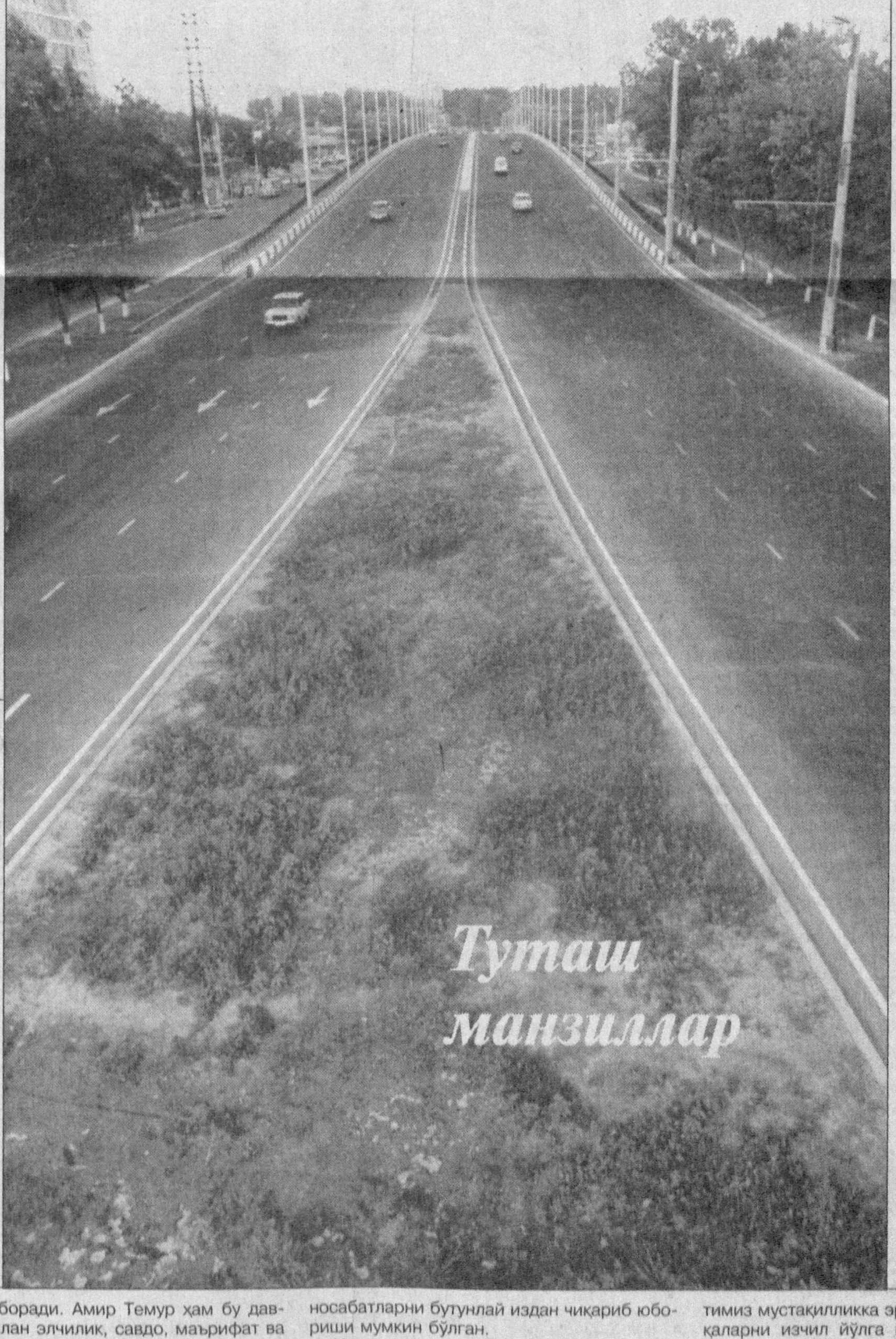

Туташ манзиллар

"МЕҲНАТИМГА КУЯМАНМИ?"

Таҳрирсиз мактуб

1992 йил соғлиғим ёмонлашгани туфайли II-гуруҳ ногирони бўлиб қолдим. Шу боис меҳнат қобилиятимни анча йўқотдим. Шундай бўлса-да, 2000 йилда оила аъзоларим билан келишиб, 0,2 гектар олмазорни ижарага олдик ва деҳқончилик қила бошладик. Шу йил июл ойида вилоят телевидениесида "Андижон дурдонаси" номли корхона нақд пулга чекланмаган миқдорда олма сотиб олаётгани ҳақида эълон берилди. Шундан сўнг ушбу корхонага нақд пул эвазига 3 тоннача олма топширдик. Орадан бир оз вақт ўтгач, корхонага яна 14 тонна маҳсулот топширдик, бироқ бу гал корхонани ижарага олган Б.Олтиев пулни кейинчалик бераман деб, биз билан шартнома тузди. Б.Олтиев Тошкент шаҳрида яшар экан. Шу сабабли у пул тўлашни октябр ойигача чўзиб келди. Узоқ оворагарчиликлардан сўнг "банкда ҳисоб рақами очинг, унга пул ўтказиб бераман" деб ваъда берди. Шунга биноан Андижондаги "Ҳамкорбанк"да ҳисоб рақами очдим. Бироқ Б.Олтиев унга ҳозиргача бир сўм ҳам пул ўтказгани йўқ. Бошқача айтганда, Б.Олтиев лафзсизлик қилди. У уч нафар боламнинг бир йиллик ҳалол ризқ-рўзини бебурдларча ўзлаштириб кетди. Шу ўринда энг муҳими ўзаро шартнома тузилган экан, судга мурожаат этинг, етказилган зарарни жаримаси билан ундириб беради, деб маслаҳат беришингиз мумкин. Бу тўғри маслаҳат, аммо бунинг бошқа бир жиҳати бор. Гап шундаки, хўжалик судига бориб маслаҳат сўраган эдик. У ердагилар ундириладиган маблағнинг 15 фоизини тўлаш лозимлигини айтишди. Бундан ташқари, давлат божи ҳам тўлашимиз шарт экан. Ҳурматли таҳририят! Кимнингдир лафзсизлиги эвазига оила аъзоларимнинг моддий ва азоб чекиши адолатданми? Наҳот, ўз ҳалол меҳнатимнинг ҳақини беминнат ололмасам?

Бу борада менга маслаҳат ва амалий ёрдам беришингизни илтимос қиламан.

Ўғилхон СУЛАЙМОНОВА,
Андижон вилояти, Андижон тумани
А.Исмоилов номидаги ширкат хўжалиги

Taraqqiyot tarzi

ДИПЛОМАТИЯ: ТИЛ ТОПИШИШ МАҲОРАТИ

Дунё мамлакатларининг ўзаро алоқалари ва муносабатларини амалга оширишда дипломатия хизматининг ўрни ва аҳамияти ғоятда улкан. Шу ўринда дипломатия нима, унинг тарихи қандай? — деган бир қатор саволлар туғилиши мумкин. Бу каби саволларга жавобан шуни айтиш жоизки, дипломатия тарихи узоқ ўтмишга бориб тақалади. "Дипломатия" атамаси аслида юнонча "диплома" сўзидан келиб чиққан. Бунинг боиси шундаки, қадимги Юнонистон давлатининг бошқа давлатга бўлган муносабатлари қўш тахтачаларга битилган. Давлатнинг чет элга жўнатилаётган вакилларига шундай тахтачалар бериб юборилган. Кейинчалик эса давлатлар ўртасидаги ўзаро алоқалар ва элчилик вазифалари дипломатия деб атала бошлади. Дипломатия одатда, муайян давлатнинг ташқи сиёсати, мақсади ва вазифаларини тинч воситалар билан амалга ошириш, шунингдек, давлат ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини хорижий юртларда муҳофаза қилиш, давлатнинг ташқи муносабат идоралари расмий фаолияти билан шуғулланади.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, қадим замонлардаёқ дипломатик ҳуқуқнинг дастлабки кўринишлари аввало, дахлсизлик тўғрисидаги қоида юзага келган. Бунга саёҳатчи элчиларнинг дахлсизлиги, хорижий кишиларга ҳомийлик қилиш институти (Проксиния) каби қоидаларни мисол тариқасида келтириш мумкин.

XVI-XVIII асрларда Европада доимий дипломатия ваколатхоналари пайдо бўлгандан сўнг дипломатик ҳуқуқ ҳам жадал суръатда ривожлана бошлади.

Марказий Осиё ҳудудларида ҳам дипломатия ва элчилик муносабатлари ўзига хос тарзда ривожланиб борди. Бунда Буюк Ипак йўли беқиёс аҳамият касб этди. У Шарқ ва Ғарб халқлари ўртасидаги тарихий, маданий алоқалар ва савдо муносабатлари тараққиётида янги саҳифа очди.

Амир Темур ва темурийлар даврида халқаро алоқалар ва элчилик муносабатлари ўзига хос тарзда юқори мавқега кўтарилди.

Айниқса, Англия, Франция, Испания, Констинантинопол (ҳозирги Туркиянинг Истамбул шаҳри атрофи) билан бўлган алоқаларда буни яққол кўриш мумкин. Амир Темурнинг Усмоний турклар Империясига қарши уруш бошлаши, Европа давлатларининг янада темурийлар давлат билан алоқалар ўрнатишини тезлаштирди. Чунки турклар султони Боязиднинг Европанинг босиб олиш ҳаракатлари уларни хавотирга солган эди.

Соҳибқирон Амир Темурнинг Боязид устидан қозонган ғалабаси Европа давлатлари бошидаги катта хавфни бартараф этди. Шундан сўнг Амир Темурга Франция қироли Карл VI, Англия қироли Генрих IV ва Леон қироли Генрих III де Трастамаралар дипломатик алоқалар қилиш учун ўз элчиларини юборади. Амир Темур ҳам бу давлатлар билан элчилик, савдо, маърифат ва бошқа соҳаларда алоқаларни йўлга қўйди.

Хусусан, Испания элчиси Руи Ганзалес де Клавихо Самарқандда бир неча йил бўлиб, бу мамлакатлар орасида алоқалар ўрнатилишига муҳим ҳисса қўшди.

Дипломатия барча замонларда кишидан жуда катта маҳорат талаб этган. Шу боис элчиликка юборилувчи шахслар ҳар томонлама синаб кўрилиб, кейин элчилик учун юборилган. Ўз ўрнида элчи ўта зукко, фаҳм-фаросатли бўлиши, бир неча тилни мукаммал билиши, чуқур фикр юрита оладиган, турли дипломатик "ўйин"ларни тезда англаб, жавоб қайтара оладиган шахс бўлиши зарур бўлган. Чунки элчининг ҳар қандай ноўрин ҳаракати ёки фикри унинг мамлакати шаънига таъсир кўрсатган. Бу каби ҳолатлар ҳатто мамлакатлар орасидаги муносабатларни бутунлай издан чиқариб юбориши мумкин бўлган.

Иккинчи жаҳон урушига қадар дипломатик ва консуллик ҳуқуқини кодефикациялаш ва тобора ривожлантириш мақсадига хизмат қиладиган кўплаб халқаро конвенциялар тузилди. 1964 йили кучга кирган **"Дипломатик муносабатлар тўғрисида"**ги 1961 йили қабул қилинган Вена Конвенцияси, 1969 йилда **"Махсус миссиялар тўғрисида"**ги конвенция ва 1973 йилдаги **"Халқаро муҳофаза иммунитетидан фойдаланувчи шахслар, шу жумладан, дипломатик агентларга қарши жиноятларнинг олдини олиш ва шундай жиноят қилганларни жазолаш тўғрисида"**ги Конвенция (1977 йили кучга кирган) шулар жумласидандир. Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, халқаро алоқаларни изчил йўлга қўйди. Бош қомусимиз бўлган Конституциямизнинг 17-моддасида мамлакатимизнинг ташқи сиёсати қоидалари белгилаб қўйилди ва жаҳондаги кўплаб мамлакатлар билан амалга ошириладиган ҳамкорликнинг ҳуқуқий асоси яратилди. Шу билан бир қаторда мамлакатимизнинг ташқи сиёсати ва ташқи иқтисодий алоқаларини тартибга соладиган тегишли қонунлар қабул қилинди, ташқи алоқаларни таъминлайдиган вазирлик ва муассасалар ташкил этилди. Бу каби изчил ва оқилона тадбирлар мамлакатимизнинг жаҳонда мустақил давлат сифатида тез тан олинишини таъминлади. Ўзбекистоннинг давлат мустақиллигини дунёдаги 165 дан ортиқ давлат тан олди, уларнинг 120 таси билан дипломатик сиёсий, иқтисодий, илмий-техникавий ва маданий алоқалар ўрнатилди. Шу ўринда БМТ, ЮНЕСКО сингари нуфузли халқаро ташкилотларнинг аъзоси бўлган мамлакатимиз кўплаб халқаро шартномаларни имзолагани ва ратификация қилинаётганини айтиб ўтиш жоиз.

1995 йил июл ойида Ўзбекистон НАТОнинг (Шимолий Атлантика шартнома ташкилоти) "Тинчлик йўлида ҳамкорлик" дастурига қўшилди. Мустақил давлатлар Ҳамдўстлиги доирасидаги давлатлар билан ҳам самарали фаолият олиб бормоқда. Бу алоқаларда асосан иқтисодий, ижтимоий, маданий соҳалар етакчи ўрин тутмоқда.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, қадимий тарихга эга бўлган дипломатия соҳаси ҳар бир мамлакат тараққиётида муҳим аҳамиятга эга. Жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаётган мамлакатимиз дипломатияси ҳам ўз тарихи ва анъаналарига содиқ ҳолда юртимиз ривожига ўз ҳиссасини қўшмоқда.

Асқарали ҲАЙДАРОВ,
Азиз ҲАСАНОВ

Savol va saboq

ОДАМЛАР НЕГА ШИКОЯТ ЁЗАДИ?

Донишмандлардан бири орият, андиша хусусида фикр юритиб, уялмасанг, билганингни қил, деб айтган. Мазкур ибора бир қарашда оддий ва жўн гапга ўхшайди. Бундай мулоҳазани айтиш учун киши файласуф бўлиши шарт эмас, дейишингиз мумкин. Илк бор юқоридаги фикрга кўзим тушганда ўзимнинг ҳам кўнглимдан шундай фикр кечган эди. Кейин дўппини бошдан олиб қўйиб ўйлаб қарасам, шу биргина жумланинг остида бир олам маъно-мазмун мужассам экан. Чунки ориятсиз, уятсиз, андишасиз одамгина ёмонликка мойил бўлади. Ўзининг қилмишларини андишасизлик пардасига ўраб, "билганини қилаверади".

Бугун таҳририят хат қутисига келиб тушган мактубларни ўқиб, хаёлимдан ана шундай фикрлар ўтди. Қуйидаги мактубни бизга Навоий вилояти, Навоий туманидаги "Кумушкон" агрофирмаси раҳбари Эркин Эрназаров йўллаган.

"...Икки йилдан ошдики, хўжалигимизда тинчлик йўқ. Уч-тўрт шикоятчи эринмасдан юқори ташкилотларга хат йўллагани йўллаган. 2000 йилдан буён агрофирманинг иқтисодий фаолиятини ўз элагидан ўтказмаган идора ҳам қолмади, шекилли. Бир текширувчи ишини тугатиб кетмасдан, иккинчи тафтишчи келади. Албатта, ҳар бир келувчининг қўлида шапалоқдай шикоят хати. Даъвогарларнинг дардлари-ю, шикоят хатининг остидаги жимжимадор имзолар ҳам ўша-ўша. Ўтган икки йилнинг ичида хўжалигимизда ўн беш, йигирма марта тафтиш ўтказилдиёв...

Тўғриси, ҳар куни идорада бир тафтишчи ўтиришига ўзимиз ҳам кўникиб қолдик.

Энди шу ўринда таҳририят ходимларида "кўникиб қолган экансан, унда нега яна хат ёзиб вақтимизни олаяпсан?" — деган савол туғилиши табиий. Шунинг учун қисқароқ қилиб мақсадимни баён қилай.

Хатимнинг аввалида таъкидлаб ўтганимдек, барча юқори идораларга йўлланаётган аризаларнинг мазмуни ва муаллифлари икки йил давомида ўзгармай келаяпти. Бир марта ёз, икки марта ёз, бор ана уч-тўрт, беш марта ёз.

Қолаверса, юқори идораларга нотўғри шикоят жўнатиб, қанча масъул ходимларнинг қимматли вақтини, асабини эговлаганларга бирор қонуний жазо кўрилмайдими? Ахир, ҳар бир ходимнинг бирор жойга сафар қилиши учун у фаолият кўрсатаётган идора ёки ташкилот маълум миқдорда маблағ ажратади, яъни харажат қилади. Аризачиларнинг даъволари исботланса, бирор-бир ноқонуний ишнинг олди олинсаку, сарф қилинган вақтга, асабга, маблағга ҳам ачинмаса бўлади. Лекин ариза тасдиқланмасачи?.."

Саккиз вараққа жо бўлган ариза ва турли ташкилотлар вакилларининг шикоят хатлари асосида олиб борган текширувлари натижаси билан танишиб чиққач, биз ҳам Эркин Эрназаровнинг фикрларига маълум маънода қўшилишни маъқул кўрдик. Тўғрисини айтиш керак, шикоятчимиз ёзган "андиша" отлиғ парда бизнинг ҳам йўлимизни тўсди. Шунинг учун ҳам унинг хатида кўчирма олаётган пайтимизда атайлаб "ёзувчи"ларнинг исми-шарифларидан "кўз юмиб" ўтдик. Албатта, бундай қилишимизнинг ҳам ўзига яраша сабаблари бор. Биринчидан, бизда хатни ўз жойида бориб ўрганиш имконияти йўқ. Иккинчидан эса, кўнглимизнинг бир четида "улар ҳам бекорга ёзмаётгандирлар", деган иштибоҳ кечди.

Энди нега айнан мана шу мавзуда мақола ёзишга жазм қилганимизга келсак, афсуски, кейинги пайтларда таҳририятга келаётган шикоят хатлари орасида ҳам исботланмаётган даъволар тез-тез учраб қолаяпти. Баъзи жойларда "мутахассислашган ёзғувчилар" ҳам пайдо бўлишган-ки, улар бирор бир раҳбарнинг олдига кириб, кўзлаган мақсадларига етиша олмаса, дарров "Тошкентга ёзаман", деб дағдаға қиладилар.

Мана бир мисол. Яқинда таҳририятга кекса отахондан шикоят хати келди. Оқсоқол банкдан кредет олмоқчи экан. Гўё банк ходимлари таъмагирлик қилиб, кредет беришмабди. Таъмагир банкирларни бир "боплаб феълетон" қилиш мақсадида икки ҳамкасб йўлга тушдик. Хат йўллаган отахон биздан банкирларни феълетон қилишни сўрар экан, мабода борадиган бўлсак, аввало унга учрашиш лозимлигини, бўлмаса, банкирлар бизни ҳам "оғзимизни ёғлаб қўйиши" мумкинлигини алоҳида таъкидлаб ўтган эди. Шу сабабли аввал хатда кўрсатилган манзилга йўл олдик. Бизга туман ҳокимлигидан ҳамроҳ бўлган шеригимиз отахоннинг исм-шарифини эшитгандан "уҳ" тортиб қўйди. Сездикки, ё бизнинг ташрифимиз ёқмади ёки отахоннинг кимлигини билиб кайфияти бузилди. Хуллас, йўл-йўлакай суҳбатдан билдикки, бизнинг шикоятчимизни туман-у вилоятда ҳамма танир экан. Унча-бунча раҳбар унинг сўзини икки қила олмас экан.

Бизни отахоннинг ўзи кутиб олди. Саксонни қоралаб қолган бўлишига қарамасдан бақувват, ҳар бир сўзини чертиб-чертиб гапирадиган чол экан. Атайлаб Тошкентдан у кишининг шикоятини текширгани келганимизни эшитиб, узундан-узоқ дуо қилди. Сўнг банкка биз билан бирга борадиган бўлди. Биз бир пиёладан чой ичишга улгурмасимиздан "кетдик", деб чиқиб келди. Кийимларини кўриб, оғзимиз очилиб қолди. Ана савлат-у мана савлат.

Банк раҳбарининг хонасига ҳам изма-из кириб бордик. Олдинда оқсоқол, ортидан икки мухбир ва бир маҳаллий ҳокимият вакили. Савол жавоб бошлангандан кейин олдимиздаги отахоннинг савлати нурай бошлади. Аниқлашимизча, отахон кредет олиш учун банкка ҳеч қандай ҳужжат топширмаган экан. Кредет олишдан мақсад эса, кенжасини уйлантирмоқчи экан. Хуллас, уч соатлик тортишувимиз бесамара кетди. Шикоятчига банкдан кредет олиш учун маълум бир ҳужжатлар тайёрланиши кераклигини на банк раҳбари, на туман ҳокимлиги вакили, на биз, тушунтириб беролмадик. Отахон "ветеран"лигини пеш қилиб, банкдан ҳужжатсиз кредет берилишини талаб қилиб туриб олди...

Тарвузимиз қўлтиғимиздан тушиб, кимни "боплаб феълетон" қилсак, деган ўйда банк раҳбарлари билан хайрлашдик. Шикоятчимиз бизни кўчага кузатиб чиқар экан, қатъият билан:

— Агар менга тўй учун кредет беришмас экан, сизларни ҳам мухбирлар пора олди, ўз кўзим билан кўрдим, деб ёзаман, — деди.

Кекса одамнинг кўзимизга қараб қилаётган туҳматини кўриб ёқа ушладик. Шеригимнинг жиззакилиги тутди:

— Ҳали буни исботлаш керак. Нима сиз оғзингизга келган гапни ёзсангиз, одамлар ишонаверади, деб ўйлайсизми? Ё сизга шаҳар бедарвозами? — деган сўроғига пинагини бузмасдан жавоб берди.

— Биров ишонадими, ишонмайдими, менга барибир. Учта жойга ёзсам, ҳеч бўлмаса биттаси чақириб асабларингни бузади-ку. Ўшанда гаплашаман сизлар билан...

Ана андишасизли-гу, мана орсизлик. Ёқамизни ушлаб ортимизга қайтдик. Туман ҳокимлигига келиб билсак, бизнинг оқсоқолимиз ҳеч қандай ветеран ҳам эмас экан. Буни ҳамма билар экан-у, "балодан ҳазар", деганларидек ҳеч ким унинг юзига айтолмас экан. Мана сизга уятсизликнинг, уялмасликнинг оқибати. Ахир, ўша одамнинг урушни яқинига ҳам бормаганини қўни-қўшни, элу-халқ билади-ку?!. Нега у ҳеч бўлмаса атрофдагилардан уялмайди?!.

Мазкур мақолани ёзишимизга туртки бўлган яна бир сабаб ҳам йўқ эмас. Айтайлик, бирон-бир хўжалик, корхона ёки ташкилотда ёз-ёз бошланди. Табиийки, бундай пайтда текширувчилар, тафтишчилар келади. Ўша хўжалик, корхона ёки ташкилотнинг раҳбарлари асосан тафтишчилар билан банд бўлиб қоладилар. Бу ёқда асосий иш қолиб кетади. Режалар барбод бўлади. Хуллас, ёз-ёз бошланган жойдан қут-барака кўтарилади. Хўш, бундан ким манфаатдор бўлади-ю, ким зарар кўради?!. Сувни лойқалатаётганлар бундан манфаатдор бўладиларми-йўқми — билмадим-ку, лекин ўша хўжалик, корхона ёки ташкилотда ишлаётган меҳнаткашлар зарар кўриши турган гап.

Шундай экан, кимнингдир устидан қаергадир ёзишдан аввал дўппини бошдан олиб, би-и-ир ўйлаб кўриш керак, шекилли. Ана шунда каллага бирор фикр келиб қолади. Агар яхшироқ фикр келмаса, унда файласуф боболаримиз айтганидек, уялмасанг, билганингни қил!..

Сиз бунга нима дейсиз, азиз газетхон?!.

Ислом ҲАМРО,
«Инсон ва қонун» мухбири

Taqdir tarixi

Милоддан аввалги 469 йилда қадим Юнонистоннинг Аттика шаҳрида ҳайкалтарош Софроникс ва доя Фенаретта оиласида дунёга келган Суқрот ҳақиқатга талпинган қалб эгаларидан бири эди. У ўз ваъзларидан бирида "ҳақиқатни Афинадан устун қўяман, тафаккурни эса миллийликдан", деб бежиз айтмаганди.

ҲАҚИҚАТ АФИНАДАН УСТУН

Ҳар бир афиналик улуғлик даражасидан қатъий назар ўша давр мамлакат сиёсий ҳаётида баҳоли қудрат қатнашарди. Суқрот учун ҳам унинг иқтидори билан ана шу жараёнда иштирок этиш табиий бир ҳол эди. Шу билан бирга, у сиёсат майдонида ўзини кўз-кўз қилишни сира истамас, бундай даргоҳлардан ўзини четроққа олиб юришга уринар, уни кўпроқ Афина ёшлари, оддий одамлар қуршовида учратиш мумкин эди. Баъзида донишманд ўзининг ҳазилкашлигини ҳам фаромуш қилиб, улар даврасида энг муҳим ва жиддий саналган масалаларда қимматли фикрларини ўртоқлашишини қўймасди. Шу сабабдан ҳам омма ва ёшлар ўртасида Суқротнинг обрў-эътибори борган сари ортиб борарди. **"Менинг шогирдларим деярли йўқ ҳисоби,** — дерди Суқрот кўпинча, — **фақат дўстларим кўп, ҳаммамиз биргаликда илм истаймиз".**

Суқрот уларга нафақат ана шундай эҳтиросли сўзлари, балки ҳаётдаги ҳар бир қўйган қадами билан ҳам ибрат бўла оларди. Ундаги тиниқ фикрлар, кенг мушоҳада қила олиш қобилияти, руҳий тетиклик, пўлатдай тобланган ирода ён-атрофидагиларни ҳамиша ҳайратга соларди. Шу ўринда Суқрот ўзига жалб қилолган одамлар тоифаси ҳам феъл-атвор, касб-кор жиҳатдан турли-туман эканини айтиб ўтиш жоиздир. Улар орасида Юнонистоннинг машҳур сиёсатдони Периклнинг жияни Алкивиад ҳам бор эди. Суқрот бу шогирди ҳақида фикр билдирар экан, **Алкивиад Афинанинг фахри бўлиши мумкин эди, аммо у менинг умидларимни пучга чиқаришиям ҳеч гап эмас**, дея унинг келажагини олдиндан башорат қилганди. Ҳақиқатан ҳам, Суқрот тўгарагидан чиққан Алкивиад Юнонистон фахрига эмас, унинг қаҳрига дучор бўлиб, кейинчалик Спарта билан бўлган жангларда, Сицилияга юришларда афиналикларнинг шармандаларча мағлубиятининг бош сабабчисига айланди. Ватан учун оғир кечган ана шу уруш йилларида ҳам Суқрот ўз фаолиятини давом эттириб, ёшларни тарбиялаш ва уларни етуклик даражасига кўтариш, мукаммал жамият қуришда фаол иштирок этишга чақиришда давом этди. Ана шундай етуклик сари интилган шогирдларидан бири Афлотун эди. Бу индамас, ўйчан йигитча аслзода оилада тарбия топган бўлиб, кейинчалик ҳақиқатан Суқрот айтгандай, Юнонистоннинг фахрига айлана олди. Ёши бир ерга бориб қолганда, у ўз устози ҳақида фикр билдириб: ***"Улуғ оғам Суқротни мен ўз даврининг энг адолатли, ҳақиқатпарвар донишманди эди деб айтишга сира уялмайман"***, деган эди. Суқротнинг ана шундай шогирдларидан яна бири Ксенофонт эди. У устозидан донишмандлик сирларини ўрганишга киришиб, бу донишмандликдан у ўз хўжалигини бошқаришда фойдаланишни олдига мақсад қилиб олганди. Суқрот бу каби ёшларга жамият **ақл** ва **ҳуқуқ** асосига қурилиши кераклигини уқтирар, бу жамиятнинг пойдеворини **ўзгармас, ўзгартириб бўлмас қонун** ташкил этиши кераклиги ҳақида илм берарди. Яна у ҳаётий мисолларга мурожаат этиб, олигархлар, монархия ва золим ҳукмдор даврида ҳам уни осонлик билан ҳар томонга чўзғиланаётганини, қисқаси, қонунга хилоф иш қилинаётганини аниқ мисоллар билан далиллайди. Шу билан бирга, Суқрот, Афина демократларининг ахлоқ-одоб қоидаларига риоя этмай, чегарадан чиқиб бир-бирларига қора бўёқ чаплашлари билан ҳам келиша олмади. "Бу зўравонлик иллатидан ҳам даҳшатлироқдир", деб мансаб поғоналарига курра ташлаб кўтарилишга қарши чиқди. Бошқарув идораларига энг малакали, истеъдодли, инсонпарвар шахслар яқинлаштирилиши тарафдори бўлиб турди. Демократлар даврида Суқрот пританлар палатаси йиғилиши иштирокчиси сифатида **ҳуқуқ** ҳимоячиси сифатида ўз маслагига,

эътиқодига содиқ қолди. "У қонунга хилоф йўл тутилишига йўл қўймади, — дейди Ксенофонт ўз битикларида. — Қонунни ҳамма нарсадан юқори қўйиб, бутун бошли оммага шунчалар қарши чиқдики, ўзга зот бу ёруғ оламда халқининг бундайин дакки-дашномларига чидаб бериши амримаҳол эди".

Суқрот ўз ҳаёти давомида ҳамиша ўз эътиқодига содиқ қолди. Айниқса, Критий ҳокимият шоҳсупасига кўтарилиб, оммавий қирғин ўтказа бошлаганида ҳам Суқрот ўткир лисони билан бундайин шафқатсизликларга қарши мажозий мисоллар келтиради. Ана шу чиқишидан сўнг ҳукмдор синф Суқротнинг ёшлар билан мулоқотларини таъқиқлаган, унга ўзи ҳам ана шу "жонсиз қора моллар" қаторидан ўрин олиши мумкинлиги рўкач қилиниб қўрқитилганди. Лекин Суқрот бундайин дағдағаларга ҳазил билан жавоб қайтарар, шу билан бирга ўз фаолиятини давом эттирарди. Ўша давр тузуми энг нуфузли сиёсий муҳожирларни ҳам мамлакатга тутиб келтиришни ўз олдига мақсад қилиб олганди. Ана шу мақсадлар ижроси учун Афина фуқароларидан иборат бўлган тафтиш экспедицияси тузилади ва атайлаб улар қаторига Суқрот ҳам киритилади. Саламин оролидан мамлакат учун хавфли саналган Леонт исмли бузғунчини олиб келиш шарт эди. Суқротни у экспедицияга қўшишдан мақсад бу тадбирнинг қонунийлигини таъминлаш эди. Лекин файласуфнинг виждонига зид бўлган ишни қилдириш мумкин эмасди. "Биз Тол[1]дан ташқарига чиққанимизда, — дейди кейинчалик у судьяларга, — тўрт киши оролчага жўнадик ва Леонтни олиб келдик. Мен эса ўз уйимга қайтдим. Эҳтимол ўша тузум қуламаганда бу хатти-ҳаракатим учун мени жазолармидилар".

Ўша хатти-ҳаракат учун Суқрот жазоланмади, аммо кейинчалик икки-уч юртдошининг фитнаси бўйича, ҳаётнинг фуқаролик меъёрларини бузганликда айбланиб, Суқрот зиндонбанд этилади. Унга қўйилган айблардан бири ўша пайт аслзодалар гуруҳига яқинлиги бўлиб, мазкур гуруҳ аъзоси бўлган кўплаб шогирдлари ҳокимият бошқарувида бўла туриб жамиятга келтирган зарари асосий сабаб қилиб кўрсатилади. Лекин бу айб билан ўша давр қонунига асосан Суқротни на тутқунликдан озод этиш ва на ўлимга маҳкум этиш мумкин бўларди. Кўпчилик овоз билан Суқрот айбдор деб топилади ва Афина қонун-қоидаларига асосан ўлимдан бўлак жазо чорасини қўллашларини белгилаш ҳуқуқига эга эди. Суқрот манфаати ҳисобга олиниб, унинг айбига яраша жазони суд тайинлаши мумкин эди, аммо айбдорнинг ўзи жазосини 30 мин[2] тангага баҳолагани суд ҳайъатини жиғибийрон этди ва кўпчилик овоз билан уни ўлим жазосига ҳукм этдилар. Ўша даврда Суқротни қораловчи сифатида демократ сиёсатдон Анит, шоир-фожеинавис Мелет ва кўпчиликка нотаниш бўлган Ликон ўз айблов хулосалари билан чиқдилар. Бу айбловларида Суқрот ўша давр Юнон давлати тан олган худолар қолиб, ўзга худога сиғинганликда ва ёшларнинг тарбиясига путур етказганликда айбланиб, ўлимга маҳкум этилади.

Етмиш ёшли донишманд Суқротга сўнгги сўз берилганида, у сиёсатдон Анитни ҳам, шоир Мелет ва ҳали тажрибасиз саналган Ликоннинг ҳам айбловларига жуда аниқ, ишонарли, ҳаққоний мисоллар билан эътироз билдириб, ўзининг айбдор эмаслигини исботлайди. Яна у ўз эътиқодига содиқ қолиб, суд залига йиғилган ҳамюртларига мурожаат этиб: "Мен сизларни, афиналиклар, севаман ва сизга содиқман, аммо ҳаммадан кўпроқ Оллоҳга қулоқ соламан! Ва токи ҳаёт эканман, нафас олаётган эканман, сизларни ҳам ана шундай қилишга, шу йўлни тутишга чақираман! Шу эътиқодни қабул қилишингларни Тангри ҳам истаётганини маълум қиламан! Оллоҳга ва ҳақиқатга хизмат қилишдан ўзга бахт бўлмаса керак!" — деб ўз сўзларини эҳтиросли жумлалар билан якунлайди. Бу сўзлар йиғилганларни бефарқ қолдирмаган, ўзига мафтун этиб улгурганди.

Ўз умрини фожеий бир тарзда якунлаган, бироқ ҳақиқатга содиқ қолган аллома ана шундай ҳаёт кечирди.

Унинг ҳикматли умри ва фалсафаси асрлар оша инсониятни ҳақиқат сари чорлаб келмоқда.

Аббос САИД,
Акмал БУРҲОНОВ

1. Тол — пританлар палатаси йиғилиши.
2. Мин — қадимги Афина пул бирлиги.

Mutolaa

ҲУҚУҚИЙ БИЛИМЛАР МАЖМУАСИ

"Ҳаёт ва қонун" юридик журналининг навбатдаги сони босмадан чиқди.

Журналнинг ушбу сони Асосий Қонунимизнинг ўн йиллигига бағишланган бўлиб, у Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) С.Рашидованинг **"Инсон ҳуқуқлари — олий қадрият"** деб номланган мақоласи билан бошланади.

Таниқли ёзувчи F.Ҳотамовнинг **"Конституция — давлатни давлат, миллатни миллат сифатида дунёга танитадиган Қомус"** деб номланган мақоласида Асосий Қонунимизнинг яратилиши билан боғлиқ давр ва ижодий жараён, умуман, конституциялар тарихига оид фикр-мулоҳазалар билдирилган.

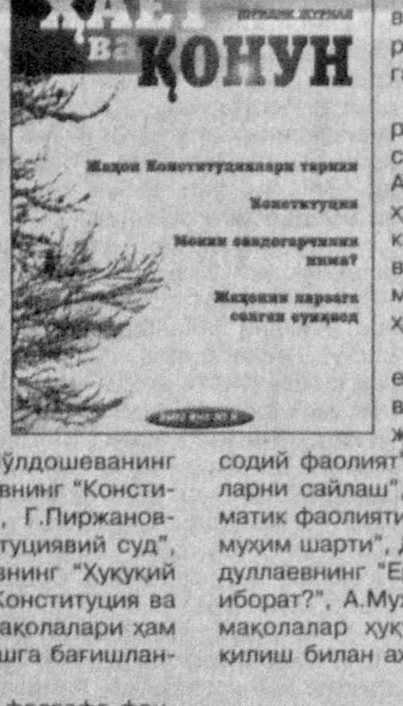

Адлия вазирининг ўринбосари П.Саматовнинг **"Жамият тараққиётининг мезони"** сарлавҳали мақоласида эса жамоат бирлашмаларининг конституциявий асослари атрофлича таҳлил этилган.

Олий Мажлиснинг Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитаси раиси А.Турсуновнинг "Тенглар ичра тенг", профессор А.Чориевнинг "Жаҳон конституциялари тарихи", Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси раиси А.Аҳадовнинг "Конституция ва сайлов қонунчилиги", юридик фанлари номзоди З.Йўлдошеванинг "Уйғунлик", профессор Ш.Шорахмедовнинг "Конституциявий ҳуқуқлар ва одил судлов", Г.Пиржановнинг "Парламент ислоҳоти ва конституциявий суд", юридик фанлари номзоди Д.Аҳмедовнинг "Ҳуқуқий ҳимоя таянчи", Б.Самархўжаевнинг "Конституция ва иқтисодий қонунчилик" сарлавҳали мақолалари ҳам мазмун-моҳияти ушбу мавзуни ёритишга бағишланган.

"Фалсафа ва қонун" рукни остида фалсафа фанлари доктори Ф.Абдураҳмоновнинг "Муносабатлар ифодаси", Ўзбекистон Миллий университети докторанти М.Нурматованинг "Қонун ва қадрият мутаносиблиги" деб номланган мақолалари берилган.

"Эътиқод, ахлоқ ва қонун" рукни остида берилган Тил ва адабиёт институти докторанти Б.Ражабованинг "Вале икки дарвешнинг ҳиммати" деб номланган мақолада Алишер Навоийнинг асарлари мисолида давлат, давлатчилик масалалари талқин этилган.

"Жаҳон тажрибаси" рукни остида юридик фанлари номзоди М.Ҳакимовнинг "Италия парламенти", М.Раҳимованинг "Халқаро пара ташкилотлар: Париж клуби, Лондон клуби" деб номланган мақолалари чоп қилинган.

Юридик фанлари доктори И.Зокировнинг "Фуқаролик ҳуқуқи сарчашмаси" мақоласи билан танишар экансиз, Амир Темур салтанатида фуқаролик ҳуқуқи, аникроғи, мулк ҳуқуқи, мол-мулкка эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш ва уни ҳимоя қилиш масалалари қай даражада бўлганлиги ҳақида тасаввурга эга бўласиз.

Юридик фанлари номзоди Ф.Мусаевнинг "Дунёқараш асоси", Д.Эргашова, У. Эргашеваларнинг "Фуқаролик жамияти", А.Тўраевнинг "Ташқи иқтисодий фаолият", М.Ортиқованинг "Мустақил номзодларни сайлаш", А.Хидировнинг "Берунийнинг дипломатик фаолияти", А.Ҳамроевнинг "Ҳуқуқий адолатнинг муҳим шарти", Д.Тўхлибоеванинг "Рим статути", А.Абдуллаевнинг "Ер: ундан фойдаланиш ҳуқуқи нимадан иборат?", А.Муҳаммадиевнинг "Ахборот ҳуқуқи" каби мақолалар ҳуқуқий тафаккурни бойитишга хизмат қилиш билан аҳамиятлидир.

Жаъфар ЖАББОРОВ

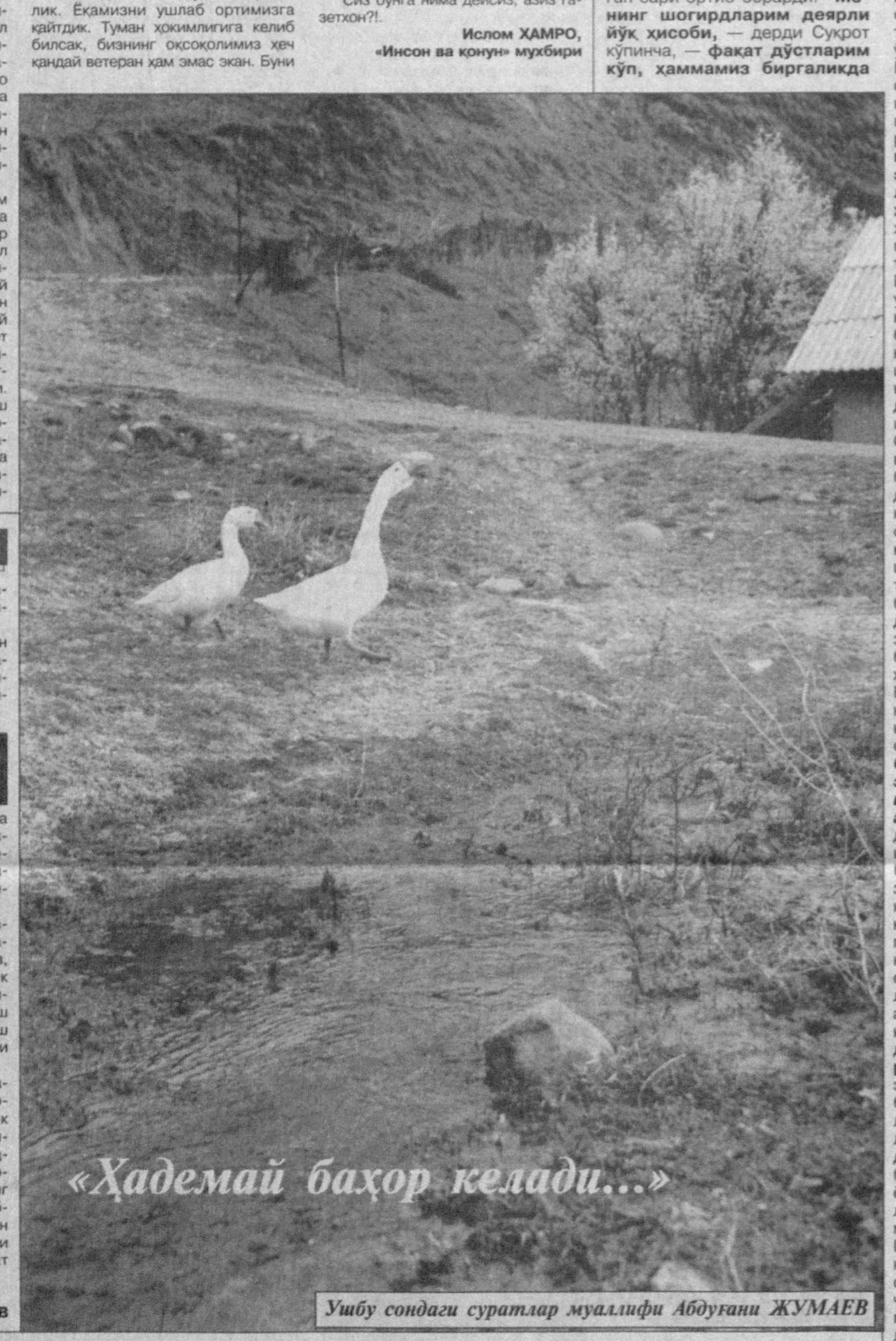

Ушбу сондаги суратлар муаллифи Абдуғани ЖУМАЕВ

Nadomat

ХАЗОН БЎЛГАН УМР

СУД ОЧЕРКИ

Оилада фарзанд туғилди. Ота-онанинг қувончи чексиз. Шу боис унга яхши ният ила "Бахтиёр" деб исм қўйишди. Яхши исм, ярим ризқ. Исм жисмга мос тушса қандай яхши...

Болакай она қучоғидан боғчага, сўнгра мактаб остонасига қадам қўйди. Тенгқурлари қаторида ўрта мактабни ҳам битирди. У энди мустақил ҳаёт бўсағасида турибди. Йигитнинг биринчи қадамлари қандай бўлади?

Ҳар ким ўз тақдирини ўз ақл-идроки, қолаверса, ўз қўли билан яратади, дейишади. Бироқ Бахтиёр 18 ёшга тўлганида бирданига Жиноят кодексининг 97-моддаси 2-қисмининг "в" банди билан узоқ муддатга қамалди. Бу қандай кўргулик? Ота-она учун бундан-да, оғир мусибат борми?

Суд мажлисида иштирок этган жабрланувчилар суд ҳайъатидан жиноятчини қаттиқ жазолашни талаб этишди.

Хўш, Бахтиёр қандай гуноҳу кабирага қўл урди? Унга нега жабрланувчилар қаҳр-ғазаб кўзларини қадаб олишди?

— Ўлим бўлмасин,— дейишади кўпни кўрган, оқсоқол отахон ва оқ рўмол онахонлар, — инсон боласининг бошида яхши ёки ёмон кунлар бўлиб туради. Ўлимдан бошқасини вақт даволайди. Аммо Яратган эгам ҳар бандасини бевақт ажалдан ўзи асрасин.

Дилбар эндигина 11 ёшга тўлган эди. У бир ёшли укаси Муроджонни ўйнатиб, опичлаб юрган кунларнинг бирида ҳаётдан бевақт кўз юмди. Масаланинг бу жиҳати яна-да нозик.

Савол ортидан савол туғилаверади: хўш, қизалоқнинг нима гуноҳи бор эди? Унинг ёш жонига Бахтиёр нега қасд қилди?

Бу мудҳиш воқеа якшанба кунларининг бирида содир бўлди. Раҳимжон ҳар доимдагидек Олтиариқ деҳқон бозори яқинидаги дўконида савдо қилаётган эди. Кун пешиндан ўтган эди. Унинг дўкони олдида қўшниларидан бири Собиржон пайдо бўлди.

— Раҳимжон ака, — деди у қўшнисини бир четга тортиб, — қизингиз Дилбар йўқолиб қолди.

Тавба, ўзбекнинг гапи қизиқ-да! Дилбар дўкондаги тугма ёки игнамики, дабдурустдан йўқолиб қолса... Ахир, у эсли-ҳушли 4-синф ўқувчиси... Ўқиганда ҳам фақат "5" баҳо олади. Ундан ақлли қиз борми? Укаси Муроджонни еру кўкка ишонмай опичлаб, кўтаргани-кўтарган.

Йўқ, бу гал ҳазилнинг ўрни эмас эди. Қолаверса, Собиржондаги важоҳат вазиятнинг ўта жиддий эканлигини айтиб турибди. Раҳимжоннинг бутун вужудини титроқ ва ҳаяжон эгаллаб олди. Кўз ўнги бир дамда қоронғилашиб, ҳеч нарса кўринмай қолди. Раҳимжон дўконни жияни Баҳодирга қолдириб ўзи уйга шошилди. Уни онаси билан хотини йиғлаб қаршилади.

— Дилбархон Муроджонни опичлаб кўчага ўйнатгани чиққан эди, — дея тушунтира бошлади ўз ўғлига она, — улар дарвоза олдида ўйнашаётган эди. Бирдан кўринмай қолди. Илҳақ бўлдим. Дилбарни чақирдим. Қўшнимизнинг ўғли Бахтиёр менга Муроджонни тутқазди. Мен ундан Дилбар қани деб сўрадим. У менга набирангиз дугоналари билан нариги маҳалладаги синфдош дугонаfinikига ўйнагани кетди, деб айтди. Ҳалигача дараги йўқ.

— Уни қидирмаган жойимиз қолмади, — дея қўшимча қилди қайнонасининг сўзига келини.

Раҳимжон онаси айтган қўшни ҳовлининг дарвозасини тақиллатди. У ердан қизини қаерга, кимлар билан ўйнагани кетганлигини аниқ билмоқчи бўлди.

Ҳовлидан Бахтиёр чиқиб келди.

— Дилбар сенга укасини бериб ўзи қаерга кетди?

— Билмайман, — деб қўрс жавоб берди йигитча.

Бу ёғи қизиқ бўлди-ку?! Ҳозиргина онаси Дилбар укасини Бахтиёрга қолдириб, ўзи дугоналари билан ўйнаб кетганлигини айтган эди. Бахтиёр бўлса, аксинча фикрни айтяпти.

— Нега ёлғон гапиряпсан, — деди Раҳимжон, — Дилбар нега укасини сенга ташлаб кетади?

Раҳимжоннинг кейинги саволи Бахтиёрни янада эсанкиратиб қўйди. Унинг тилига бирон-бир жўяли сўз келмади. Кўзларини Раҳимжондан олиб қочди.

— Билмайман, — деди у базўр ва ортига қайтиб ҳовлига кирди.

Вазият тобора чигаллашиб бораётган эди. Раҳимжон бу ҳақда туман ички ишлар бўлимига хабар қилгани кетди. Бахтиёр эса катта бувисининг уйига равона бўлди.

Эскидан қолган гап бор: қўшнинг тинч, сен тинч. Дилбарнинг кутилмаганда изсиз йўқолиши уларнинг ҳам тинчини бузди. Ҳамма безовта, бесаранжом. Тезроқ Дилбарни топиб олишни истайди. Бироқ у йўқ. У қаёққа кетган бўлиши мумкин?

Қўшнилар Бахтиёр яшаётган ҳовлига киришди. Чунки қўшни аёл Гулнора Акрамова Дилбарнинг укаси Муроджонни кўтариб соат 10^{00} лар чамасида Бахтиёрларнинг уйига кириб кетаётганини кўрган экан.

Қўшнилар ҳовлига киришиб, девор остида чала ковланган чуқурликни кўришди.

— Нега анови уйнинг деразасига панер тираб қўйилибди, — деди кимдир.

Улар деразага тираб қўйилган панерни суриб ташлашди. Шунда ҳамма нарса ошкор бўлди. Ичкари уйда Дилбарнинг жонсиз танаси ётар эди.

Онаизорнинг фарёдидан бутун маҳалла-кўй қайғу-аламга ботди. Ҳамма Дилбарнинг қотилини топиб, унга муносиб жазо беришни ўйлар эди. Наҳотки, инсон боласи шунчалик разил, шунчалар қабиҳликка борди? Қизалоқнинг мурғакдек жони қайси нобокорга керак бўлди?

— Уни Бахтиёр ўлдирган, — деди онаизор хаёлларини бир жойга жамлаб. — Мен бозорга кетаётганимда у бизнинг уйга газда чой қайнатиб олишга чиққан эди. Бозордан келганимда, Дилбар уйда йўқ эди. Бахтиёр "Дилбар укасини менга қолдириб ўзи нариги маҳаллага ўйнагани кетди", — деб қайнонамни алдаган.

Дастлабки тергов пайтида ҳам, суд жараёнида ҳам Бахтиёр Дилбарни буғиб ўлдирганини тан олмади. У — Дилбарни Баҳодир ўлдирди, деб туриб олди.

Хўш, Баҳодир ким? Нега Бахтиёр унга маҳкам ёпишиб олди?

Баҳодир Ўнаров Дилбарга бегона эмас. Амакисининг ўғли. Ўша куни Баҳодир билан Бахтиёр соат 8^{00} лар чамасида учрашган. Баҳодир сигирларини боққа ҳайдаб кетаётганида Бахтиёр кўча дарвозасининг олдида турган эди.

— Юр, молни боғлаб келамиз, — дейди Баҳодир Бахтиёрга.

— Йўқ, ишим бор, — дея рад жавоб беради Бахтиёр.

Бу пайтда амакисининг қизи Дилбар укасини кўча дарвозаси олдида ўйнатиб турган эди. Орадан бир ярим соатлар ўтиб, Муяссархон Мамажонова билан Хуршидахон Ҳожибоева кир ювиш содаси сотиб олиш учун Р.Унаровнинг уйи олдидаги дўкончага боради. Уларга Дилбар дераза орқали 250 сўмга кир ювиш содаси беради.

Бу гаплар Дилбарнинг бевақт ўлимига қанчалик алоқадор, деб ўйлашингиз мумкин. Гап шундаки, Дилбар соданинг пулини хаёл билан пайпоғининг орасига қистириб олади.

Бир ёшли болакай табиатан ўринчоқ, бўлар-бўлмасга типирчилайверади. Халқ тили билан айтганда, "кампирчарчатар" бўлади.

— Дилбар, — деб чақиради момо ўз набирасини, — укангни озроқ ўйнат, қизим...

Шу тариқа қизалоқ укасини кўчага ўйнатгани олиб чиқади. Шу пайт Бахтиёр ҳам кўчада эди. У қизча билан укасига ўрик ғўрасидан териб бераман, деб уйларига бошлайди. Қизалоқ ғўра тераётган пайтда бояги 250 сўм пул ерга тушиб қолади. Ва уни Бахтиёр топиб олади.

— Пул меники, беринг, — дейди қизалоқ.

— Топган топалоқ, — деб жавоб беради Бахтиёр

— Ўғри, бақа, найнов.

Бундан аччиқланган Бахтиёр Дилбарнинг бўйнига қулочкашлаб уради. Қизалоқ ўз мувозанатини йўқотади ва ҳушидан кетиб, ерга йиқилади. Шу пайт нураган қўшни девор ортидан Дилбарнинг катта бувиси чақириб қолади.

Йигитча кампирни алдаб, бир ёшли болакайни унинг қўлига тутқазади. Ўзи қайтиб ҳовлига киради. Зўрма-зўр нафас олаётган қизчани сал фурсат бўғиб туради. У жимиб қолгач, уй эшигини қулфлайди-да катта бувисиникига йўл олади. Шу тариқа Дилбарнинг навниҳол умри хазон бўлди.

Мана, сизга бир фожиали воқеа тафсилоти. Орадан йиллар ўтади. Қонуний жазо муддатини ўтаб бўлган Бахтиёр яна қишлоғига қайтиб келади. Аммо Дилбарнинг ўрнини ҳеч нарса босолмайди. У ота-онаси қалбида бир умр армон бўлиб қолади. Ёвузлик ана шундай мудҳиш асорат қолдиради. Шу боис ёвузликка қарши ҳар доим курашиш лозим.

Маъмур МУСУЛМОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

ИНСОН ва ҚОНУН

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Ихтиёр АБДУЛЛАЕВ, Бўритош МУСТАФОЕВ, Пўлат САМАТОВ, ХУРШИД СОДИҚОВ, Эркин ҚУДРАТОВ, Сайфиддин РАҲИМОВ, Ғафур АБДУМАЖИДОВ, Ислом ҲАМРО, Холли НОРБОЙ, Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.

Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.

Саҳифаловчи-дизайнер: Ж. ЖАББОРОВ
Навбатчи: Б. РАЙИМОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмда, офсет усулида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-921. Тиражи — 10.000. Босишга топшириш вақти — 21.00 Топширилди — 22.30

МАНЗИЛИМИЗ: 700047, Тошкент ш. Сайилгоҳ кўчаси-5. Тел: 136-72-37 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50